

■ Güç ve mekan ilişkileri penceresinden Gezi olaylarına bakıldığında, muktedirin konvansiyonel araçlarla ve kolluk gücü denetimiyle mekan üzerinde geçici hakimiyet kurmasının kalıcı bir nitelik taşıyamayacağı, çağdaş araç ve örtüntülerle kentsel alanın yeniden kamusal mekana dönüşeceği ileri sürülebilir. Ne yazık ki, bu olağan karmaşadan (ve dolayısıyla mekansal ve yaşamsal zenginlikten) güç kullanılarak arındırılan bu kentsel mekan, şu an sosyal içeriğinden arınmış bir boşluğa dönüştürülmüştür."

10

■ Gezi'de dile getirilen görüşler ve protestoların temel nedenleri sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve çevresel olmak üzere birçok temel başlık altında sınıflandırılabilir. Toplumun içerisinde kendisini yalnız hisseden, baskı gördüğünü düşünen, marjinalleştiğine inanan ve devletin şefkatli olduğu düşüncesi yaşadıkları ile temelinden sarsılan, umutsuzluğa ve çaresizliğe düşmüş, ezilmişlik ve dışlanmışlık hissi ile çok farklı psikolojilerde birleşen toplulukların birlikte hareket etmesi, belki de o ana kadar çok da güçlü bir şekilde öngörüleliyordu.

25

■ Devletin kurumsal sürekliliğini ve toplumsal yeniden üretimi sağlama işlevinden dolayı devlet sisteminin bir parçası olan "kent yöneticileri" ve "siyasal partiler" dışında kalan bastırılmış öznelerin, nasıl siyasi eyleycilere dönüştüğünü, yapıya rağmen yapıyı değiştirmeye nasıl zorladıklarını ve asıl önemlisi 'neden' direndiklerini anlamının yöntemini belirlemek gerekir öncelikle.

39

dosya 32

TMMOB MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ

2013 | 2

direnış mekanları

1 "KERBELÂ'NIN EVLÂDIYIZ; AYIPTIR, ZULÜMDÜR, CİNAYETTİR!"
GÜVEN ARIF SARGIN, EDITÖR

6 PİYONLA ŞAH-MAT MÜMKÜN MÜ?;
NEO-LİBERALİST KÜRESEL MEKAN STRATEJİSİ KARŞISINDA DİRENCİN MEKANSAL ÖLÇEĞİ
OLARAK BEDEN
MURAT ÇETİN

12 VİYANA'NIN RUHU: SOKAK ÜZERİNE BİR DENEME
BERRAK ERDAL

22 "CLİNAMEN" YA DA DİRENİŞ MEKANI OLARAK ÜNİVERSİTE
EZGİ BALKANAY

19 MİMARİ 'GEZİ'LER 2: KENTSEL DÖNÜŞÜMDE MİNİMUM MÜDAHALE!
FİĞEN KIVILCIM ÇORAKBAŞ

22 KAMUSAL ALAN TARTIŞMALARINA YENİ DÜNYA DÜZENİ ÜZERİNDEN BAKMAK...
BİR İSYANIN ANATOMİSİ
ALİ TOLGA ÖZDEN

36 DİRENİŞİ ÖRGÜTLEYEN BİR DİĞER "AJAN": İMAJ ÖNSÖZ DENİRSE BUNA
SEÇİL BİNBOĞA

39 ODTÜ'RLÜJÜNÜN DİRENİŞ KÜLTÜRÜ: BİR KURUMSAL HABİTUS
REYHAN VARLI GÖK

DİRENİŞİN MEKANLARI?

Dosya Editörü: Güven Arif Sargın, Prof. Dr,
Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
sargin@metu.edu.tr

“Belki de üzerinde durmamız gereken, ütopyik düşünün ya da ütopyanın genel bir eleştirisiyle birlikte, tüm bu söylemlerde yer alan ontolojik soru ve yanıtların gözden geçirilmesi olmalıdır. Küresel kapitalist siyasaya karşı mikro ölçekte tezahür eden siyasi özneyi ön plana taşımak, küresel olanla beden, yani siyasi öznenin eylemselliği arasında süregelen çatışmayı kutsayarak bunun diyalektik bir olgu olduğuna inanmalıyız. Küresel kapitalizmin adaletsiz gelişimine karşı duracak tek güç, yeni siyasi öznenin bedeninde vücuda gelerek direnin siyasettir ve umut, bu beden eylemselliği ölçüsünde toplumsal bir olguya dönüşür. Belki de bize düşen, aşırı gerçekçiliğin kısır söylemlerinde boğulup mekânı terki diyar etmeden mücadeleyi sürdürmek olmalıdır. Her ütopya, düş ile gerçek arasında sıkışıp kalan Araf’ın mekânına öykünür ve herkesin, ama herkesin bu mekâna, dolayısıyla umuda gereksinimi vardır.”

Yukarıda zikredildiği gibi bu dosya, küresel ölçekte süregelen ve mikro-siyasetin vasıtalarıyla kılcal damarlarımıza, gündelik hayatımıza değin yerleşen “muktedir” ve ona direnen öznenin olası mekânsal araçlarını tartışmaya açmayı planlamaktadır. Ancak, muktedir’in ne olduğu ve nasıl davrandığına yönelik tahlillerin yansırı, direnen özne ve ona ait mekânsal araçlara yönelik derinlemesine araştırmalara, önermelere ve programlara da yer vermemiz gerekir. Dolayısıyla dosyamız, mekan üzerinden direnmeye dair metinleri ihtiva etmeyi amaçlamaktadır. [G.A. Sargın, 2010, “Sosyal Mimarlık Üzerine İdeolojik Tezler: Köktenci Dönüşümden Parçacı Direnişe”, Mimarlığın Sosyal Forumu, Ankara.]

“KERBELÂ’NIN EVLÂDIYIZ; AYIPTIR, ZULÜMDÜR, CİNAYETTİR!”¹

Fransız yakın dönem düşün insanlarından Jean Baudrillard’ın ölümünden hemen önce, ülke ülke, şehir şehir dolaşarak dile getirdiği görüşlerini derleme konusu yapan görece yeni bir kitapla söze başlamak isterim. 2010 yılında İngilizceye çevirisi yapılarak basılan ve “The Agony of Power” (Gücün İstirabı) başlığını taşıyan bu eser, Baudrillard’ın 1980’li yıllarda söylemsel olarak uzaklaştığı Marksist kurama yeniden dönüş yapması ve dolayısıyla, günah çıkarması bağlamında kayda değer bir nitelik ihtiva eder. İşaretin ekonomi-politiği önermesi ile, Marksist üretim kuramını semiyoloji dünyasına eklemeyen, tüketim ve üst-yapı sorunsalı bağlamında sermaye-emek çelişmesini eski kıtaya ustalıklı taşıyan Baudrillard, ölümüne yakın bir dönemde dillendirdiği tüm bu tebliğlerinde, kötücül olanın köklerine inmekten geri durmaz ve şeytansı öznenin, kapitalist üretim ilişkilerinin göbeğinde yer alan sermayedar sınıfı ve iktidar sahibi yönetim aygıtları olduğunu, korkusuzca söyler.² Bu korkusuzluğun, bir anlamda ölüme dair duyulan fetişten

dosya

TMMOB Mimarlar Odası
Ankara Şubesi Adına
Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü
Ali Hakkın

Yayın Kurulu
Berîn F. Gür
Cânâ Bilsel
Elvan Altan Ergut
Emel Akın
Esîn Boyacıođlu
Serpil Özalöđlu
Nuray Bayraktar
Ethem Torunođlu
Bülent Batuman

Dosya Editörü
Güven Arif Sargın

Dosya Koordinatörü
Nuray Bayraktar

Yayına Hazırlayan
Ömer Burak Polat

Kapak Tasarım ve Uygulama
Ömer Burak Polat

Konur Sokak No:4/3 Kızılay Ankara
Telefon:0 312 417 86 65 Fax:0 312 417 18 04
e-posta: info@mimarlarodasiankara.org
http://www.mimarlarodasiankara.org

ISSN 1309-0704

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi tarafından
yılıda üç kez yayımlanmaktadır.
500 adet basılmıştır.
Burada yer alan yazıların içeriğinin sorumluluğu yazarına aittir.
Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.
Baskı tarihi: Ekim 2013

Baskı
Desen Ofset A. Ş.
Birlik Mah. 448. Cd. 476. Sk. No:2 Çankaya - Ankara
Telefon: 0 312 496 43 43 (pbx)
info@desenofset.com.tr

kaynaklandığı düşünülse de, emek-sermaye çelişkisine yeniden başvuru ve hemen akabinde bu çelişkinin güce/iktidara dair yansımaları, Baudrillard'ın bir anlamda tarihsel sorunun özüne dönmesi olarak değerlendirilmelidir – son kertede Baudrillard'ı affetmek ise, boyumuzu aşacaktır.

Dili Marx'ın kekremesi tadını yeniden üstlenir; sermaye sınıfının hoyrat iktidar arayışı ise, tüm tebliğlerinin ana akışını oluşturacaktır. Ancak daha da ilginç, 1930'lu yıllarda Gramsci'nin hapisane güncelerinde yer alan iki temel kavram üzerinden, kapitalizmin iktidara dair işlevsel kurmacalarını masada tutarak, bir anlamda sol-retrospektif bir söylem üretir. İktidar acı verir, şiddetli bir ıstıraba yola açar, bir mihnet duygusudur bizi esir alan; bununla birlikte acının salt baskıdan öte hegemonik bir ağ olduğuna dair saptamalarla, muktedir ile neredeyse kendi rızasıyla iktidar seviciliğine dönüştürülen mazlum arasındaki “ensest” ilişkiyi de ustalıklı dışa vurur. Belki de Baudrillard'ı bu keskin dile ve söyleme iteleyeni, ölüme dair duyduğu kayıtsız olma halidir – ne de olsa iki yıldır kendisine biçilen ömür. Belki de, Zizek'in “İdeolojinin Yüce Nesnesi” başlıklı meşhur kitabında dile getirdiği gibi, muktedir ve mazlum iki ayrı özne değil, mihnetin diyalektik nesnel koşullarıdır – ve Baudrillard'ın bu saptamadan kendisini sıyırması da olasılık dışıdır.³ Her ne olursa olsun, son tahlilde iktidar ortadan kaldırılması gereken bir olgudur; salt geleneksel mücadelenin merkezinde yer alması hasebiyle değil, her tür iktidar aracılığı ile rızaya dayalı tahakkümü yer ile yeksan eyleyebilmek amacıyla da iktidara karşı mücadele edilmelidir. Buradaki temel sorun, dolayısıyla, baskı altına alınmak kadar, bizlerin baskıyı içselleştirmesidir: tam da bu noktada aydınının görevi hem baskıya direnmek ve hem de baskı araçlarına sahip olmayı (baskının sürdürülebilirliğinde pay sahibi olmayı) külliyen ret etmektir.

Lafı dolandırmanın alemi yok: Baudrillard'cı söylemin hülâsası, iktidar kötücüdür ve iktidarın aygıtları mücadele yoluyla hem toplumsal hem de bireysel benliğimizden süratle savuşturulmalıdır. Bu noktada, sevsek de sevmesek de, Jean Baudrillard'a bir minnet borcumuz vardır; O hepimizin bildiği ancak normalleştirdiğimiz şeyleri giderayak bir kez daha bizlerle paylaşmakta, akademik öznelerin de içine düştüğü tuzakları, haydi dürüst olalım, “ikiyüzlülüğü”, yüzümüze acımasızca vurmaktadır. Baskının aracısı olmak, salt ezilmeye karşı sistemli bir mücadeleden kaçınmanın ötesinde, baskıyı içselleştirerek, Zizek'in betimlediği türden ensest ilişkinin nesnesine indirgenmekle de söz konusu olacaktır. Bu ilişkide ne menem roller üstlendiğimizin çeşitliliği, akademinin yaratıcı zekâsına kaimdir; örneğin, iktidar seviciliği ile ikbal beklentisi olanlar bu türden ilişkinin en bildik olanlarıdır. İdeolojik bağnazlığa yenik düşenleri, dolayısıyla akli ve eleştirel akılcılığı es geçenleri ise, listelemeye gerek bile duymuyoruz – onların defterinin Horkheimer'ın şu meşhur kitabında dürüldüğünü, okuyanlar bilecektir.⁴ Sanırım bu noktada hepimizin derdi, mücadelenin, diyelim ki direnişin öznesi olmadan, elleri arka ceplerinde dolaşarak biz direnenleri konumlandırmaktan, mücadelenin durumlarını, şiddete dair olguları, iktidarın araçlarını ve baskının öznelerini meta-diller ile söylem-üstü-söylemler üretmekle kuramsallaştırmaktan, daha da ileri giderek muktedirin şiddetini (masa başı çalışmalarıyla) estetize etmekten geri durmayanlardır. Baudrillard'ın tam da üstüne basarak işaret ettiği, iktidarın acısına tuz biber ekerek, baskıya dolaylı da olsa katık olan ikiyüzlü öznelerin varlığıdır.

Tarih muktedirin hesabını kesecektir – diyalektiğin yasası kaçınılmazdır; öte yandan bu tarihsel eşikte, bizlerin de bir öz-eleştiri yapması büyük bir sorumluluktur. Meslek erbabının ve dahi akademinin geline son kertede durup soluklanması ve baskıya maruz bırakılmanın farkındalığıyla, hegemonik iktidar olarak adlandırdığımız koşulların nedenselliğini – görünür şiddet kadar, rızaya dayalı biat etmenin altyapısını – masaya yatırması beklenmelidir. Üstelik bunu yaparken, teori fetişizminden sıyrılarak, nesnel koşullar ve tikel olgular üzerinden hareket etmesi ve kuramla olan derdini ise, “söylemcilikten” uzak ve ancak samimi söylemsel kurgularla yapması şartı koşulmalıdır. Özellikle akademinin özgün olandan süratle savrulduğu, hâkim paradigmalardan nemalanmak adına ya da farklı saiklerle hareket edenlerin gittikçe baskın karakter kazandığı bu kaygan zeminde, kolektif olmakla birlikte akılcı bir praksisin arayışına süratle yer verilmelidir – üstelik bu konuda üstat düşünürlerce ileri sürülen kimi önermelerin de, yapılacak tahlillerin sağlıklı bir zemine taşınabilmesi adına önem arz ettiğinin bilinciyle.

Mimarlık mesleğini icra eden öznelerden başlayalım: özetle, harç bitti, yapı paydos! Kent toprağına ve inşaata dayalı sermaye birikimi modelinin savurduğu dünya mimarlığının geldiği nokta, hepimizin malûmu: Küreselleşme, neo-liberal siyasa, tekelci sermaye hareketleri ve ona başat iktidar olgusu üzerine, bugüne değin derin bir külliyat oluştu ve bunlara burada değinmek, çok da anlamlı olmayacak.⁵ Bütün bunlara karşın, bu külliyata katkı yapanların ortak paydada bulunduğu şeyin de, yeni bir “mekân sosyolojisi”

olduğunun özellikle belirtilmesi gerekiyor. Bu saptamaya göre, dünya ölçeğinde neredeyse ortak bir ikonografi söz konusu ve bu ikonografiye sarmal egemen ideolojinin kodlarıyla hareket eden mimarlık, farklı bir zaman-mekânsallık kurgulayarak kendisini tek geçer akçe olarak sunmaktan geri durmuyor; üstelik, kendi meşru zeminini şiddete dayalı sahte/yanılsamalı bir ethos'la örerek – Ankara Söğütözü'nde pıtrak gibi büyüyen yeni kentselliğin ne ikonografik ne de programatik anlamda İstanbul Maslak'tan, Dubai ya da Abu Dabi'den farklı olmadığını ayırdındayız.⁶ Sermaye büyüklüğü, yapıyı tasarlayan mimarın (yıldız)ismi ya da üstlenici firmanın dünya sıralamasındaki yeri, bu sosyolojiyi değiştiriyor mu? Dolayısıyla Frampton'ın da ısrarla dile getirdiği gibi, bu yeni olgu sadece mimarlığa değil, disiplin içerisinde meslek erbabı sıfatıyla yer tutan mimarlara da toplumsal bir sorumluluk getiriyor. Kendisinin bu noktada, mimarlık okullarına ilişkin önermesi daha da bir dikkat çekici: Nerede ve hangi kurumsal kimlik altında olursa olsun, mimarlık eğitimi veren yapılar ahlâkî bir sorunla baş-başta kaldığımızın bilinciyle müfredatını gözden geçirmek zorunda; çünkü süregelen mimarlığın sürdürülebilir bir tarafı, maalesef yok.⁷

Bu noktada meseleyi tadında bırakmak adına, biz meslek insanlarına düşen bu öz-eleştiriye burada şimdilik sonlandırılmak ve sorunu bir başka veçhesiyle tartışmaya devam edelim. Süregelen tüm bu şiddetin diğer aktörlerine sözümüz olmayacak mı? Hiç şüphesiz, merkezi otoriteden, yerel iktidar unsurlarına, yapı sektörü içerisinde öyle ya da böyle dahil olanlardan sermayedar sınıfa kadar, katman katman büyüyen arsız ve o kadar da ahlâksız bir ittifakla karşı karşıya olduğumuzun farkındayız. Kendi koalisyonunun eril gücünden fazlasıyla emin ilerleyen bu yapılaşmanın derdinin de açık seçik “mekâna” ilişkin olması biz meslek insanlarını, ölçek ve niyet ayırıcısına gitmeden, doğrudan etkiliyor – plâncıların, urbanistlerin ve mimarların bu eril iktidarın haz veren aygıtlarından kendisini kurtarmayı işe, bir başka ironik durum olarak çoktan kayda geçti bile. Mimarların hazza dair zafiyetlerinin ayırdındayız; ancak yukarıda tanımlamaya çalıştığımız konsolide iktidarın da hazza dair sonsuz bir istenci söz konusu ve üstelik bu pornografinin hem nesnesi ve hem de öznesi konumunda bildik mekân var. İş bu nedenle, hazza yenik düşen günümüz mekânsallaşması ve özellikle kent mekânlarının karşı karşıya kaldığı kategorik mağduriyetin bir tür yenilenmiş mekân sosyolojisine gereksinim duyduğunu söylemekle yükümlüüz; indirgemeci ve işlevsel akılcılığın tekelinden kurtulmuş ve Lefebvre'in öykündüğü meta-felsefeye de dönüşün habercisi konumundaki bu yeni bakma biçiminin, hepimizin arayıp da bulamadığı, yeni epistemelerle kuşanmış mekânbilimi muştulaması içten bile değil – kısacası, muktedirin haz aygıtlarından kurtulabilmenin yöntemi yeni bir mekân sosyolojisi ve mekânbilim olarak tanımlanabilir.⁸

Henri Lefebvre'in 1970 yılında kaleme aldığı ve aslında 68 olayları sonrası kıta Avrupa'sının içine düştüğü, kent topraklarına odaklanmış sanayi sonrası kapitalist sömürü ile, yine savaş sonrası kentselliğe başat örgütlenen kitlesel başkaldırıcı anlamaya yönelik *The Urban Revolution* (Kentsel Devrim) başlıklı bildik kitabı, işte tam da burada zurnanın zırt dediği deliğe karşılık gelir: Yukarıda özetlediğim türden bir mekân sosyolojisi/bilimi kurma endişesiyle hareket eden düşünürün, belki de daha sonraları yazacağı ve kimine göre eleştirel mekânbilimin kutsal kitabı olarak addedilen “*The Production of Space*” (Mekanın Üretimi) başlıklı eserin de ilk nüvelerini burada biçimlendirdiği söylenebilir.⁹ “Kentsel Devrim”in içeriğinin çok yalın kurulduğunu savlamak yanıltıcı olmayacaktır; O'na göre, “kentsel toplum” olarak adlandırdığımız yeni olgusal durum/koşullar, Marx'ın toplumsal aşamalara ilişkin özetlediği tarihsel kategorilerden, belki de sonuncusuna denk düşmektedir. Kentsel toplum, sanayi toplumundan farklıdır; kapitalizmin geldiği son merhaleyi anlatır, ancak daha da önemlisi kentsel olgu ve kent toprağı bu aşamada kapitalist örüntünün merkezine yerleşerek, değişim değerine yeni bir ivme ve anlam katmıştır. Kent toprağına sermayedar sınıfı ve devlet erkince ayrı bir kutsiyet addedilmiş, buna bağlı düzeyde de kent, çok katmanlı, çok boyutlu, karmaşık ve çoklu-toplumsal ilişkilere haiz bir nitelik edinmiştir. İşte Lefebvre'in iddiası tam da bu noktada geçerlilik kazanmaktadır: bildik disipliner yaklaşımlar ve kurumsallaşmış bilim paradigmaları kentsel devrim olarak adlandırdığımız bu yeni durumu çözebilecek içsel kapasiteyi ya tüketmiş ya da zaten bu gücü hiç bir zaman edinmemiştir. Dolayısıyla, yeni paradigmalara gereksinim duyulmalıdır.

Kimi yazara göre, Lefebvre'in hayal dünyası bizi gerçekliklerden fazlasıyla uzaklaştırmaktadır, çünkü bu tür bir paradigma dahi, mekânın çoktan fetiş nesnesine indirgenmiş olması hasebiyle yetersiz kalacaktır. Bizim de Lefebvre'i eleştirenler kervanına katılarak, uzun uzadıya bir başka mekân fetiş yapmamızın gerekli olduğuna inanmıyorum. Ancak bu noktada, Fransız düşünürün mekâna atfettiği ikincil, ancak bir o kadar da önemli bir niteliğe dair söz söylemenin yerinde olduğunu belirtmek isterim. O'na göre kentsel mekân, sermayedar sınıfın değişim değeri için vazgeçilmez bir aygıtı konumuna indirgenmekle birlikte,

direnışin de merkezi konumundadır; çünkü mekân, salt bilişsel ve dolayısıyla temsili olanın ötesinde olgusal ve yaşanandır da. Bu ikinci özellik, kentli siyasî öznenin, mekânın içsel, karmaşık ancak üretken vasfıyla organik bir bağ kurmasının da olanaklarını üretmektedir. Nasıl mı? Sokağa hükmederek!

Kısacası, iktidar (devlet ya da değil) mekânı nesneleştirerek meslek erbabının bilişsel dünyasına hükmeder; istenileni üretmek ise sermayedar sınıfının tekeline, daha doğrusu insafına bırakılmıştır. Ancak, aynı kent- sel olgu kenti doğrudan yaşayarak kullanan ve yeri geldiğinde de, mikro-siyaseti uyarınca kentsel mekânı ele geçirerek ehlileştiren/uygunlaştıran (appropriation) kentli siyasî öznenin de önünü açmaktadır. Kentsel karmaşıklığın içsel çelişkilerinden kaynaklı bu ikircikli durum, aslında mekân üzerinden bir tür mücadele- nin habercisi olarak kabul edilmelidir – mağdurun, yani, bizlerin sokağa çıkarak muktedire karşı direnebil- mesi mümkündür. Yazımızın bu noktasında, genel geçer ve soyut düzeydeki kimi açıklamalardan ziyade, Eylül 2011 yılında, biraz da bizleri şaşırtarak gündeme düşen Wall Street işgalleri ve onun Türkiye’deki kimi yansımalarının izini sürerek, tartışmamızı somut bir düzeye taşımaya çalışalım – ne de olsa bu dosya- dan istenen, direnişin gerçek mekânları üzerine örneklemelerle direncimizi görünür kılmak.

New York kenti merkezinde konuşlu Zuccotti parkı, kimine göre son 30 yıllık süreç içerisinde Batı dünya- sında yaşanan, en şiddetli olmasa da, bir tür siyasî kırılmaya ev sahipliği etmesi nedeniyle, yakın dönem toplumsal muhalefetin mekanı. Hatta bazı sol düşünürlere göre, “Occupy Wall Street”, sınıf çatışması- nın gerçek bir tezahürü olarak addedilmeli. Bu konuda derlenmiş, samimi bir okumayı önermek isterim: ABD’nin haşarı sol düşünürü Noam Chomsky’nin “Occupy” (İşgal) başlıklı deneme yazısı, meselenin eko- nomi-politiğine dair değil, bu muhalif söylemin göbeğine yerleşen sivil ve katılımcı hareketin, “eşitlik, demokrasi ve özgürlük” babından yürüttüğü ideolojik mücadeleyi doğru konumlandırması bağlamında da bizlere önemli ipuçları sunuyor.¹⁰ Chomsky’ye göre, demokratik hakların talebi, kent sokaklarında meşru bir zemin yaratarak toplumsal bir muhalefeti tetiklemiştir – burada muhalefetin görünür kılınmasına ilişkin içsel bir saptama olduğunun altı özellikle çizilmelidir. Belki de bu noktada sorulması gereken, ken- tin sıradan aktörleri mekân üzerinden kamusal bir yüze erişemeselerdi; seslendirdikleri muhalif söylem, farklı coğrafyalarda da karşılığını bulabilir miydi? Yanıtın kolay olmadığını biliyoruz; öte yandan, küresel ölçekte tezahür eden ve özellikle mekân üzerinden kendisini yeniden-üreten egemen iktidarın yol açtığı toplumsal ve çevresel tahribatın büyüklüğü, kaçınılmaz sonu hepimiz için er ya da geç hazırlayacak. Dolayısıyla gelinen nokta sadece ABD için değil, adaletsiz gelişimi en derin travmalarla deneyleyen çeper ülkeler, coğrafyalar için daha da bir kıymetli. Sistemli ve dozu gittikçe artan şiddet, hepimizin paylaştığı derin ancak içinden şu an için çıkılamaz bir toplumsal sayrılığa dönüşüyor.

Şiddete tanıklık edenlerin sözlerine kulak vermeli: 18 Aralık 2012 günü cereyan eden ODTÜ olayları, uzun süreli bir suskunluk sonrası, neredeyse unutturulmaya yüz tutmuş devlet şiddetini yeniden yaşama- mız açısından bir ilk olarak görülebilir. Henüz toplumsal, kentli muhalefetinin örgütlü bir yapıya kavuşma- dığı bir dönemde, ülkenin bilim üreten saygın kurumlarından bir tanesinde yaşanan ve neredeyse 2 gün boyunca devletin her türlü baskıcı aygıtınca uygulanan şiddetin, yakın dönem tarihimiz açısından önemli olduğunu kimse inkâr etmeyecektir. Göz ardı edilemeyecek bir diğer husus ise, bu şiddete kurumun tüm paydaşlarıncı Anayasal haklar kullanılarak verilen ortak yanıtı – Üniversitenin bileşenlerince kısa sürede içselleştirilen ve her geçen gün örgütlü hale gelen direnmeye dair istenç, yabana atılmayacak kadar anlamlı bir toplumsal olgunluğa işaret etmektedir. ODTÜ 2012 yılının son günlerinde, muktedire karşı mücade- lenin mümkün olduğunu belgelemiştir; yerleşke açık kapalı alanlarıyla, direnişin mekânıdır artık. Ancak Sezar’ın hakkı Sezar’a; Haziran 2013 Taksim Meydanı sonrası deneylediğimiz ve tüm Türkiye’yi kısa sü- rede saran Gezi Olayları, iktidar, mücadele ve mekân üçlüsü arasındaki gizil ya da değil tüm ilişkileri bir kez daha gündemimize taşımıştır: Tam da Lefebvre’in dediği gibi, sermayenin mekânı, direnişin mekânına icazet veren içsel çelişkisiyle gündemimizi öylesine işgal etmiştir ki, muktedir ve mağdur arasında sürege- len iktidar ilişkisini anlık, ancak tarihsel olarak ağır ve travmatik bir biçimde etkilemiştir.

Bu sürece ilişkin neredeyse altı ay içerisinde ciddi bir külliyat oluşmaya başladı; akademik ya da siyasî tahlillerin ardı arkası kesilmiyor, üstelik her grubun kendi meşrebine uygun açıklama ve yönlendirmele- riyle. Bu konuya ilişkin iki temel yanılsama olduğunu belirterek, Gezi Olayları’na dair son sözümü söy- lemek isterim. Birincisi, kimi akademik öznelerin salt söylemcilik yaparak, masa-başı tahlilleriyle ve belki de nemalanmak adına ileri sürdüğü yorumlarının, ahlâkî bir sorumluluk içerdiğinin bilinmesi gerekiyor – burada temel sorun, praksis olarak adlandırdığımız ideolojik ve entelektüel angajmanın, teorize etme ve eylemlilik arasındaki hassas konumu üzerine yoğunlaşmaktadır. Kısacası akademik öznelerden, direnç

sözcüğünü kullanırken, söyleme ve yapma arasındaki ahlaki dengeleri gözetmeleri beklenmelidir, en azından Noam Chomsky ve David Harvey (ve Edward Said) bu ön-koşulu içselleştiren bir tutum sergilemiştir. İkinci önemli yanılsama, yönetici kadroların olaylara ilişkin bakışında gizlidir; ne ODTÜ ve ne de Gezi olayları sonrasında siyasi iktidar, “demokrasi, eşitlik ve özgürlük” adına toplumsal bir muhalefet koyan geniş katılımlı kitleleri doğru tahlil edebilmiştir. Tam tersine yanılsama öylesine büyük bir boyuttadır ki, iktidarın şiddeti meşru gösteren söylem ve eylemlerde görülen ivme ve yoğunluk, ancak bir tür akıl tutulmasıyla tarif edilebilir boyuttadır. Burada gizil bir diğer yanılsamanın, biz meslek insanları için daha da önem arz ettiğini belirtmek gerekir. ODTÜ olaylarında yerleşke, Gezi olaylarında ise Taksim Meydanı toplumsal muhalefetin önemli bir aygıtına dönüşmüştür ve mekân, direnen kitlelerin salt söyleminde değil eylemliliklerinin de merkezinde yer almıştır – burada direnen özne ile mekân arasında yeni bir tür siyasi bağ söz konusudur. Bu bağın ne menem bir şey olduğuna dair daha üst-ölçekli tahlillerin yapılması zorunluluktur; ancak daha da ötesi, bu tahlillerin iktidar tarafından da yapılmasının şart olduğunu ısrarla belirtmekle yükümlüyüz. Aksi takdirde şiddet, olağan, normalleştiğimiz bir terbiye yöntemi, hizaya sokulmak adına meşruluk kazanan bir usule kolaylıkla dönüşebilecektir.

Nitekim bunun işaretlerini yakın dönemde yeniden görmeye başladık; üstelik şiddete meşruiyet kazandıran nedensellik, ısrarla mekân üzerinden kurularak. 6-7 Eylül tarihlerinde ODTÜ Yerleşkesi ‘ne yönelik saldırı ve hemen akabinde ODTÜ Ormanı’ndan geçirilmeye çalışılan yol bahanesiyle uygulanan çevresel tahribat ve kitlesel şiddet, mekânın siyasetine dair tüm bildiklerimize rahmet okutacak kadar densiz ve izansızdır. Öte yandan, sermaye odaklı bu şiddetin muhatabı mekân ise, direnişin öznesi de yine mekân olacaktır; toprağa dayalı sermaye birikimi modeli ve onun sınıfsal aktörleri, kent toprağı üstünde kümeleşen, mekânın gerçek kullanıcılarınca ahlâkî bir yüzleşmeye her daim zorlanacaktır. Bu yüzleşmenin galiplerinin kimler olacağını ise, hiç şüphesiz tarih bize söyleyecek. 1937 Dersim ayaklanmasının önderlerinden Seyit Rıza, kendisini idama gönderen iktidara, “Kerbelâ’nın evlâdıyız, ayıptır, zulümdür, cinayettir” diye seslenir; ahlâken, vicdanen, aklen haklı olduğunun bilinciyle direnen biz siyasi öznelere de benzer bir söz yakışır: “ayıptır, zulümdür, cinayettir!”¹¹

DİPNOTLAR

¹ 1937’de başlayan Dersim Katliamı’nın en önemli mağdurlarından Seyit Rıza resmi tarih yazımına göre, devlete karşı isyanları teşvik etmiş ve yönlendirmiştir – cezası idamdır.

² Jean Baudriallard, 2010, *The Agony of Power*, Semiotext(e), The MIT Press, Cambridge Massachusetts and London – New York.

³ Slavoj Žižek, 1991, *The Sublime Object of Ideology*, Verso, London and New York.

⁴ Max Horkheimer, 2004, *Eclipse of Reason*, Continuum Press, London and New York.

⁵ Genel bir derleme için, bkz: Robert Adam, 2012, *The Globalization of Modern Architecture, The Impacts of Politics, Economics and Social Change on Architecture and Urban Design Since 1990*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.

⁶ Genel bir derleme için, bkz: Robert Adam, 2012, *The Globalization of Modern Architecture, The Impacts of Politics, Economics and Social Change on Architecture and Urban Design Since 1990*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.

⁷ Kenneth Frampton, 2005, “Introduction: The Work of Architecture in the Age of Commodification”, in *Commodification and Spectacle in Architecture*, ed. William S. Saunders, University of Minnesota Press, Minneapolis, London.

⁸ Henri Lefebvre, 2003, *The Urban Revolution*, Trans. Robert Bononno, University of Minnesota Press, Minneapolis, London.

⁹ Henri Lefebvre, 1991, *The Production of Space*, Trans. Donald Nicholson-Smith, Blackwell Publishing, Oxford, Cambridge.

¹⁰ Noam Chomsky, 2012, *Occupy*, Penguin Books, New York.

¹¹ Yazar makalenin son okumasını yapan Prof. Dr. Fügen Sargın’a (AÜHF) teşekkür eder.

PİYONLA ŞAH-MAT MÜMKÜN MÜ?; NEO-LİBERALİST KÜRESEL MEKAN STRATEJİSİ KARŞISINDA DİRENCİN MEKANSAL ÖLÇEĞİ OLARAK BEDEN

Murat Çetin, Kadir Has Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Şekil 1. Strateji, Mekan ve Direnç

STRATEJİ, MEKAN VE DİRENÇ

Mekan, geometri ve strateji ilişkisine dayalı, başarı derecesi olasılık hesaplarındaki beceriyle bağıntılı bir oyundur satranç (Şekil 1). Bu oyunda çok çeşitli aktörler vardır; vezir, at, fil, kale... Herbirinin ayrı hareket biçim ve kuralları, her birinin ayrı güç ve etkileri... çapraz, düz, L biçimli hareketler... önündeki engel figürleri de aşabilen at, ve her yöne sınırsız hareket edebilen bir vezir, ve sınırlı hareket alanına rağmen stratejik ve sembolik olarak komuta eden, hükmeden, muktedir; şah... Her kim 64 karelik alanı daha çok yönden ve daha geniş açıdan tarayıp kontrol edebiliyorsa, ve her kim stratejik aktörlerini bu alanın merkezine yoğunlaştırarak kontrolü elinde tutmayı daha

uzun süre başarabiliyorsa oyun er veya geç onun olacaktır.¹ Kurallar, centilmenlik, zaman, sabır, zeka, esneklik, istikrar ve direnç; mekan üzerine kurgulanacak bir oyunda öngörülen temel erdemler olarak sayılabilir.

Bu oyunda tekil olarak hareket ve manevra kabiliyeti düşük, etkisi sınırlı bir piyonun, güç ve iktidarın bünyesinde toplanarak sembolleştiği şahı mat etmesi bu olasılıklar arasında pek sıkça rastladıklarımızdan değildir kuşkusuz... Ancak bu olasılık tamamıyla da yok değildir,² ve belki de bu olasılığı çok kıymetli ve anlamlı yapan tam da budur; piyon ile şah-mat'ın çok küçük bir ihtimal oluşu; veya tam ümit kesilmişken ortaya çıkışı...

Bu küçük olasılık satranç kuramının çok temel unsurlarından birine, oyun sonu stratejilerine³ dayanır. İlginçtir ki, satranç oyununda yalnızca bir piyon (zaman zaman da iki piyon) ve şahtan ibaret bir kuvvet, birçoğu A. A. Troitzky⁴ tarafından çözümlenen çeşitli pozisyonlar için şah-matı zorlayabilir. Bu pozisyonlara bakıldığında, genellikle savunma yapan tarafın piyonunun "Troitzky hattı" adı verilen ve taşların bir süreklilik oluşturduğu çizginin üstünde ya da gerisinde olması durumuna bağlı olarak güçlü olan taraf şah-matı (kazanmak 115 hamleye dek uzayabilse dahi)

zorlayabildiği,⁵ literatürdeki ve satranç tarihindeki örneklerle bilinmektedir.⁶ Satranç teorisyenlerine göre, bu durumlarda, şah matın zorlanabilmesinin temel nedeni savunma yapan tarafın en az bir hamlesinde piyonu hareket ettirmek zorunda kalmasıdır.⁷ Piyonun önünün at kullanılarak kesilmesinin ve şahın diğer atla sıkıştırılmasının ise mata giden yolu kısalttığı ileri sürülmekte, bu hareketleri takiben, piyonun önünü tıkayan atla şah çekilmesinin mat pozisyonunu tamamlayacağı belirtilir.⁸ Diğer bir özet ifadeyle, güçsüz taşların oyun uzamında oluşan referans noktalarına ve rakip güçlü taşlara göre pozisyonları oyun sonunda galibiyeti getirebilmektedir.

Kentsel alan da üzerinde çeşitli aktörlerin (en az satranç kadar) karmaşık oyunlar oynadığı bir alandır. Burada önemli olan kuralları kimin koyduğu kadar, kamu adına bu oyunu kimin oynadığı, taşları kimin nasıl ve ne amaçla hareket ettirdiğidir. Bu çeşitli aktörlerin değişik oranlarda (kentsel mekan dağılımına etki etmekte) sahip oldukları (madde ve siyasal) güçlerinin yanısıra onların hareket kabiliyetlerini belirleyen ve hukuk ile tanımlanan çerçeveleri, bu (kamusal) mekanda gerçekleştirilecek karmaşık ve zor oyunda temel belirleyici olmakla birlikte, uygulanacak mekan-politik stratejilerin hayati öneme sahip olduğu defalarca görülmüştür.

Neo-Liberal kentleşme politikaları, ve bunun ürünleri olan makro-plan kararları, imar kararları, altyapı ve sosyal donatılar için yapılan yer seçimleri, (teşvik ve vergilendirme gibi) ekonomik düzenlemeler, zonlama, kullanım ve yoğunluk kararları, vesaire gibi teknokratik ve bürokratik enstrümanlar, küresel ölçeklerden bölgesel ölçeklere, kentsel ölçeklerden mimari ölçeklere kadar yayılmakta, bedensel ölçek üzerinde tahakküm kurmakta, ve kamusal mekan dağılımını güçlünün lehine değiştirmektedir. Dolayısıyla konvansiyonel muhalefetin etkisizleştiği günümüzde ve özellikle de içinde bulunduğumuz siyasal, kültürel coğrafyada, kamusal mekandan olağan payı talep etmek amacıyla (gerek küresel ve gerekse yerel) erke ve onun mekansal politikalarına karşı direnişin ölçeği artık beden ölçeğine inmiştir.

Dolayısıyla, sürekli olarak olağanüstü olasılık hesaplama kapasitesine sahip çok güçlü bir bilgisayar sistemine karşı satranç oynuyormuşçasına ardı ardına yenilmeye mahkum edilmiş gibi bir pozisyona konulan kentsel aktörler (özellikle de ellerinden tüm güçlü taşları alındığından sadece piyonlarla oynamak durumunda kalan kesimler)

için bu mücadeleyi kazanmanın tek yolu fiziki mekanda verilecek bedensel ölçekteki bir direniş olarak karşımıza çıkmaktadır.

İKTİDAR-MUHALEFET İLİŞKİSİNDE ERKE KARŞI DİRENİŞİN MEKANSAL BİÇİMLERİ VE BEDEN ÖLÇEĞİ

Foucault, Bentham'ın panoptikon hapisane modelini, erkin mahkumlar üzerinde kurduğu mekansal bir denetim aracı olarak tarifliyordu.⁹ Koskela (2003) ise kentsel panoptikon tanımıyla kent planlamanın teknolojinin de yardımıyla 'gözetleme' (ve dolayısıyla kontrol) amacına nasıl yardım ettiğine dikkat çekiyor.¹⁰ Tarihsel perspektiften, özellikle de güç ve mekan ilişkileri¹¹ bağlamında bakıldığında, sözü mimarlık ve kentsel planlama tarihinde çok edilen ve 19. Yüzyıl sonlarında halk direnişine karşı III. Napoleon'un Baron Haussmann aracılığı ile temelde politik-askeri amaçlarla Paris'te gerçekleştirdiği büyük kentsel-mekansal dönüşüm, iktidar-muhalefet ilişkisinde erke karşı direnişin ve ona karşı müdahalenin mekansal boyutu¹² ve bu mekansal oluşumun biçimlenişi üzerine en temel örneklerden birini teşkil eder kuşkusuz. Günümüzde ise mimarlığın alenen bir savaş aracı olarak kullanılmasına en güzel örnek Filistin'de İsrail tarafından uygulanan imar politikaları, mekansal ve mimari stratejilerdir. Bu stratejilerin akıl almaz boyutları ve teknikleri Graham¹³ ve Weizman¹⁴ tarafından tüm çıplaklığıyla ve depresifliğiyle ortaya konmuştur. Açık ki iktidar ve birey ilişkisinde mekan çok kritik bir yer tutmakta, bu oyun içerisinde de mimarlık disiplini kamu yararına roller oynayabildiği gibi soylulaştırmadan etnik temizlemeye kadar uzanan çok kirli roller de üstlenebilmektedir.

Yukarıda da değindiğim gibi, ne yazık ki bu mevcut yırtıcı kapitalist sistem içerisinde, mimarlık ve kentsel planlamanın tamamen olmasa da büyük ölçüde hizmetine girdiği neo-liberalizmin küresel mekan politikalarına¹⁵ karşı direnişin ölçeği artık bedensel-mekan ölçeğine inmiştir. Bu küresel baskılar ve bedensel direnişlerle verilen (örneğin occupy hareketlerinde de görüldüğü gibi) reaksiyonlar son yüzyılda pek çok coğrafyada ve çok uzun süredir tekrarlanmaktadır. Kuir mekan,¹⁶ üçüncül mekan¹⁷ gibi kavramlar ve mikro-urbanizm¹⁸ gibi olgular bu tür ortodoks makro-planlama yaklaşımlarına karşı kendiliğinden gelişen kontra-mekansal taktikler olarak son birkaç on-yıla damgasını vurdu bile. Bu mekansal oluşumların geçiciliği, hafifliği, kamusalılığı ve özellikle beden ölçeğinde

Şekil 2. Kent-Mekansal Makro Stratejiler ve Beden -Mekansal Mikro Direnişler

gelişmesi elbette ki tesadüf değil. Modernite ile birlikte toplumsal olanın öncelikle beden üzerinden inşa edilip kurgulandığı gözönüne alındığında,¹⁹ sisteme dair eleştiri ve başkaldırının da beden üzerinden reaksiyonlarla açığa çıkması da yadırganmamalı.

Tiananmen Meydanı'nda tankların karşısında direnen eylemcinin bedeninde, Tahrir Meydanı'ndaki direnişlerde, gerek çadırlarla, gerek tankların önünde bedenlerle oluşturulan alt mekanlarda, Tekel Direnişi'ndeki işçilerin metropolde kurdukları göçebe-mimarlıklarda vücut bulan kamusal ve salt-bedensel varoluşlarında, Aralık 2012'de yaşanan ODTÜ protestolarında öğrenci(ler)in direnişleri sırasında bedenleriyle kolluk kuvvetlerine meydan okuyuşlarına dair görsel hafızalarımıza kazınan karelerde, Mayıs 2013'te başlayan, sonrasında ise mekan ve biçim değiştirerek devam edegelen Gezi Park direnişinde ikonlaşan, üzerine T.O.M.A.'larından su püskürtülen kadın figürlerinde, parkın yeniden kazanılmasını takiben aşırı güç kullanımıyla parktan zorla uzaklaştırılan protestocuların yepyeni bir tezahürü olarak ortaya çıkan ve herhangi bir aktif eylemden çok daha ürkütücü olduğu görülen 'duran adam' ve O'nun bedeniyle sergilediği performans eyleminde bu ölçek kaymasını çok net görürüz (Şekil 2.).

Bir bedenden başlayıp binlerce bedende tekrar ederek kentsel bir görünürlük, dolayısıyla somutluk ve fiziksellik kazanarak erki yeniden tehdit edebilen Duran Adam eylemi öncesinde ise, Mayıs ve Haziran 2013'te Gezi Parkı'nda ağaçların kesilmesine direnen milletvekillerinin 'hukuki' dokunulmazlıklarını, gerek dozerlerin gerekse T.O.M.A.'larının önüne koydukları bedenleri ile ifade ederek ve o bedenleri araçsallaştırarak iktidarın mekansal müdahalesine beden ölçeğinde bir direniş sergilemesi (ki bu direniş mekansal

boyutunu giderek artırarak tarihin en önemli direnişlerinden birine dönüşmüştür), tam da yukarıda değindiğim ikileme; mimarlığın Gezi Parkı yerine önerdiği kışla görünümlü-AVM projesi ile erkin yalnızca kamuya değil, onun mekanına üst ölçekten yaptığı müdahale, ve buna karşı sivil kentli ve onun demokratik temsilcilerinin beden ölçeğinde verdikleri cevap arasındaki ikileme çok somut bir örnektir.

NEO-LİBERAL KENTLEŞME POLİTİKALARINA KARŞI SİVİL İTAATSİZLİK PRATİKLERİNDE MEKANIN ROLÜ

Kent planlama ve mimarlık fiziki mekanda verilecek bedensel ölçekteki bir mücadele alanı olarak görülebilir, görülmelidir de... Sadece, makro ölçekli, tek elden, tek seferde planlanan kentlere hizmet eden bir mesleki pratik alanından, mikro-ölçekli, parçacıl, organik bir kentin mekansal araçlarını sunan bir bilgi alanına dönüşebilir mimarlık. Son dönemde aynı adla çıkarılan yasa ile 'Kentsel Dönüşüm' şeklinde yaygın kullanıma giren küresel neo-liberal kentleşme politikaları, yine devletin kurduğu kurumsal mekanizmalar aracılığıyla (ki TOKİ burada önemli rol oynamaktadır) ekonomik ve yönetsel olarak, kentsel arsa üretimi, planlaması, finansmanı ve taahhüdünü aynı elde toplayarak kentsel mekanın dönüşümünde iktidarı tek söz sahibi haline getirmiştir. Bu sistemik (ve denetimsiz) oluşum kamunun kentsel mekandaki konumunu üst ölçeklerden belirlerken her ne kadar kamuyu etkisiz kılmışsa da, bu süreçle kamunun mücadele etme ve kentsel mekandan hakkını arama yöntemi yine mekan üzerinden ama çok daha alt bir ölçek olan beden ölçeğinde olmaktadır.

Düzcan,²⁰ siyasi rejimlerin askeri personel ve

kontrol altında tutulabilen vatandaşlar oluşturma stratejilerinin daima beden üzerinden gerçekleştirilmiş olduğunu, ve bu stratejilerin manastırdan başlayıp, okul, izci klüpleri, spor takımı, fabrika, cezaevi, orduya ve bu yöntemle gündelik hayatlara kadar uzandığına dikkat çeker.²¹ Bir egemenlik kurma pratiği olarak disiplin, beden üzerinde sistemli ve sürekli, ancak ölçülü bir baskı uygular. Bu baskı günümüzde, sonunda yalnız geniş kitlelerin değil bireylerin de kamusal kentsel mekanda kontrol altında bulunmasını empoze edecek düzeye ulaşmış gibi görünüyor. Güçlü ile zayıf arasındaki uçurumun artması itaat ihlallerinin artmasına yol açar ve bu noktada da erke ve muktedire karşı onun nüfuz edemeyeceği bir alanda itaatsiz bir varoluş başlar.²² Dolayısıyla, bu disiplin uygulamasını hangi dirençlerin bozduğu konusu, 'sivil itaatsizlik' olgusunu gündeme getirir. Bu itaatsizliğin yukarıda tartışılan satranç oyunu ile ilişkisi, her ikisinin de bir mekansal bir de taktiksel boyutu olması.

De Certeau²³ mülkiyet ve mekandan güç alan egemenlik zeminin işleyişine strateji, erkin görüş alanındaki karşı manevralar bütününe ise taktik adını veriyor. Dolayısıyla sivil itaatsizliğin taktiksel doğasında barındırdığı mekansızlığın hareket kabiliyetini sağladığını ileri sürüyor. Foucault da sivil itaatsizliği, egemen stratejiye karşı manevralar bütünü, iktidarın aktif alanı içindeki direnç eylemleri olarak görür. Taktik olgusunun "düşmanın görüş alanı içindeki hareketlilik" olduğu görüşünden yola çıktığımızda, bu hareketlilik alanının bir de dışı (erkin görüş alanının dışı) olduğunu (tıpkı satrançtaki Troitzky hattı ve dışı, piyonları oynatan zihin vesairde olduğu; tıpkı Gezi Parkı ve onun sosyal medyadaki sanal açılımları, veya kamunun ortak bilincinin ta kendisinin bu dış alanı oluşturduğu gibi) kabul etmemiz gerekir. De Certeau'a göre "taktik zayıfların sanatıdır". Elinden kentsel kararlara katılım gücü ve mekanizmaları alındığından görece zayıflatılmış kentsel aktörlerin mekansal mücadelesinde mekansızlık ve taktiksellik unsurlarının neo-liberal stratejilerin teknik silahları olan mimarlık ve planlamaya karşı en büyük silahları olduğu Gezi Park direnişinde açıkça gözlenmiştir. Mekan hiyerarşisi denilen katı organizasyon ile özdeşleştirilebilen kışla binası, disiplin ve strateji olgularının mekansal bir tezahürü iken, Gezi park direnişinin dinamikliği, akışkanlığı, geçiciliği ve hafifliği sivil itaatsizliğin mekansızlığının ve taktiksel doğasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkıyor.

TAKSİM VE GEZİ PARKINDA ORTAYA ÇIKAN 'DİRENÇ-MEKAN' OLGUSU

Gerek 1 Mayıs ve gerekse 31 Mayıs 2013 tarihlerinde Taksim ve Gezi Park olaylarının, kamusal mekan üzerinden yürütülen bir toplumsal direniş mücadelesi olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Bir yandan tek bir mekanda çoklu kimliklerin yer aldığı, diğer yandan da ortak 'direnççi' kimliğinin başka mekanlara yani çoklu mekanlara taşmasıyla yaşanan bu süreç mekânın bir direnme aracı olduğunu tescil etmektedir. Emekçinin 'mekanı' olarak göregeldiğimiz Taksim Meydanı'na, önce 1 Mayıs'ta sendikaların ve işçilerin girmeleri engellendiğinde yaşanan toplumsal huzursuzlukta, sonrasında ise 27 Mayıs gecesi ile başlayan ve başka düzlemlerde halen devam eden Gezi Park direnişinde şunu gördüğümüzü ifade edebiliriz; kamusal mekânın (özellikle sanal ortamla bağlantıları çerçevesinde) karmaşık rizomatik yapısının, dijital enstrümanlar yolu ile, beden ölçeğinden nasıl stratejik bir boyuta taşındığı açıkça karşımıza çıkmıştır.

Gezi Park direnişine mekân-politik açıdan baktığımızda görülüyor ki gerek sanal aleme, gerek kapalı mekanlara (özellikle de AVMLerin yapaysteril ortamına) kendini kaptırdığı sanılan toplumsal tabakalar yeterli doygunluğa ulaşmışlar, ve vaktiyle ötekileştirdikleri diğer tabakaların belki çok daha fazla gereksinimi olan kamusal bir alanın erk tarafından gaspına onlarla birlikte direnmek üzere tekrar kamusal alana inerek, sadece kendileri değil 'herkes' için 'kent hakkı' arama mücadelesini vermeye karar verdiler. Ve yine anlaşılıyor ki, bu kamusal alanına sahip çıkmak üzere kültürel etkinlikler düzenleyen, orada Paris-Komününü andırır ideal bir mikro-yaşam ve sosyal yönetim düzenini kendiliğinden kurmayı başaran kentlilerin, kentsel/kamusal mekân ile kurmaya başladığı bu yeni ilişki biçimi çok tehditkar bulunarak ağır bir müdahaleye maruz bırakıldılar. Tanyeli'nin de Tarih Vakfı'nın Gezi Park eylemleri hakkındaki basın açıklamasında belirttiği gibi, belki de ilk kez mimari mekân üzerinden bir siyasal isyan hareketine tanık olunuyordu ve kamusal alanın, neo-liberal kent politikalarının sonucu olarak haksız ve usulsüzce özel alana devri girişimine duyulan kitlesel bir tepki, mekân ve onun elinden alınmasına dair direncini, yine mekansal araç ve yöntemlerle gösteriyordu. İşte bu Direnç-Mekân olarak tanımlayabileceğim olgunun ta kendisidir.

Bu bağlamda, Gezi Parkı direnişi her etabında mekansal bir seyir izlemiştir. Mekânın fiziksel olarak

Şekil 3. Satrançta Gücsüz Taşlı Oyun Sonları ve Doğurduğu Sürpriz Sonuçlar

ele geçirilmesi ve (çadırlar ve hafif strüktürler aracılığıyla) fiziksel olarak dönüştürülmesiyle başlayan mücadele, orantısız kuvvet kullanımıyla aynı mekana güvenlik güçlerinin yerleşip, belediye işçileriyle mekanın sembolik olarak yeniden çiçeklendirilmesiyle (ve bürokrasi tarafından yeniden kontrolüyle) sonuçlanmıştır. Ayrıca iktidarı elinde bulunduran erkin bu güçlü direnişe bir başka meydan aracılığıyla cevap vermeye çalışması da bu mücadelenin ne kadar mekansal bir düzlemde seyrettiğinin göstergelerindedir. Gezi Parkı'nın insan bedeni ve hareketleriyle biçimlenen örüntüsel yapısı, her gün artan çadırlarla, mimari malzemelerden bağımsız olarak, sorunsuz biçimde yeniden ve kendiliğinden organize olan kamusal mekandaki bu yeni oluşan dinamikler daha 'esnek ve değişken' bir kent-mekansal olgunun habercisi olmuştur.

Güç ve mekan ilişkileri penceresinden Gezi olaylarına bakıldığında, muktedirin konvansiyonel araçlarla ve kolluk gücü denetimiyle mekan üzerinde geçici hakimiyet kurmasının kalıcı bir nitelik taşıyamayacağı, çağdaş araç ve örüntülerle kentsel alanın yeniden kamusal mekana dönüşeceği ileri sürülebilir. Ne yazık ki, bu olağan karmaşadan (ve dolayısıyla mekansal ve yaşamsal zenginlikten) güç kullanılarak arındırılan bu kentsel mekan, şu an sosyal içeriğinden arınmış bir boşluğa dönüştürülmüştür. Tüm bunlar direnç-mekan olgusunun (tıpkı satrançta olduğu gibi) stratejik bir mekan oyununun temel unsuru olduğunu ve mimarının konvansiyonel unsurlarına gerek duymaksızın ('Troitzky hattı' üzerindeki piyonlar gibi) beden üzerinden kurgulanabileceğini işaret ediyor. Bireylerin, bedenlerin içinde yer aldığı kentsel ağların (ki burada fiziksel 'mekan' ve ulaşım sistemleri kastedilmektedir) sanal ağlar (daha spesifik olmak üzere sosyal medya ağları), ve teknoloji (özellikle de akıllı telefonlar) ile ilişkisi de

gözönüne alındığında, kentsel/kamusal mekanın bir satranç tahtasını, içinde yer alan ve etkisizleştirilmiş kentsel aktörlerin ise piyonları andırdığı izlenimi doğuyor.

SONUÇ; PİYON-ŞAH...! MAT? GÖRECEĞİZ...

Hatırlayalım; satrançta bir ya da iki piyonla şah-tan ibaret bir kuvvetin şah-matı zorlayabileceği belirtilirken, savunma yapan tarafın piyonunun "Troitzky hattı" adı verilen ve taşların bir süreklilik oluşturduğu çizginin üstünde ya da gerisinde olması durumuna bağlı olduğu, ve şah-matın zorlanabilmesinin temel nedeninin savunma yapan tarafın en az bir hamlesinde piyonu hareket ettirmek zorunda kalması olduğu ifade ediliyor. Piyonun önünün at kullanılarak kesilmesinin ve şahın diğer atla sıkıştırılmasının ise mata giden yolu kısaltacağı, bu hareketleri takiben, piyonun önünü tıkayan atla şah çekilmesinin mat pozisyonunu tamamlayacağı belirtiliyor. Bu ve benzeri pek çok 'satrançta temel oyun sonları' metni bize bu düşük olasılıklı, istisnai oyun sonunun (piyonla şah-mat), ilk olarak piyonla yapılacak direncin çok hamleler boyu sürmesi gereken istikrarına ve ikinci olarak da bu piyonun 64 karelik alanda ilişkili kuracağı diğer taşlar ve bu taşların oluşturduğu stratejik (Troitzky hattı gibi) geo-metrik, mekansal kurgulara bağlı olduğunu gösteriyor.

Yukarıda verdiğimiz pek çok tarihsel direniş örneğinde de, ve en son olarak çok daha yakından gözlediğimiz Gezi direnişinde de hareketleri kısıtlanmış piyonların (diğer deyişle kentli bireylerin) bu alanda stratejik olarak konumlandıklarını, mekan dışındaki taşlarla ve diğer piyonlarla bağlarını sanal ortamda teknolojik araçlarıyla kurarak gösterdikleri mekansal-dirençle de şahı tehdit edebileceklerini görüyoruz ve oyun henüz devam

ediyor. Bu oyun Gezi Park'ta ilk günden bu yana çok zekice oynandı. Tek tek bedenlerle direndi o müthiş teçhizatlı 'çevik' kolluk gücüne ve o kapsamlı teknolojik istihbarat ağına. Tam bitti denirken yeni bir hamle yaptı direnişçiler. Bedenle yapılan bir hamle; meydanda kıpırdamadan duran bir adam, bir beden, bir piyon... Yalnız görünse de değil... Twitter, Facebook gibi sosyal medya ağları ile kamusal alanı fiziksel durumunun da ötesinde, sanal alemde, yani çok daha fazla ve geniş açıdan kontrol altında tutan 'çevik' bir gençlik ve onları sırası geldiğinde evlerinin balkonlarında ses çıkarma protestosuyla, sırası geldiğinde elele tutuşup meydanı sarmak suretiyle bedenlerini siper ederek destek olan ebeveynler, büyükbaba ve anneanneler...

Evet, mekansal direnç beden ölçeğinde, Troitzky hattındaki taşlarla oyun devam ediyor (**Şekil 3.**).

Mekan üzerine kurgulanmış pek çok strateji oyun olduğunu düşünebiliriz. Yine bizim kuşağın çocukluğunda oynanan oyunlardan birini hatırlıyoruz neo-liberal kent politikalarına ve onun mekan stratejilerine baktığımızda; Monopol. Bölünmüş alanların parasal karşılıkları, ve daha çok mekan satın alarak alanda hakimiyet kurma üzerine kurgulanmış bir oyundur Monopol. Günümüz kent yöneticilerinin monopolden etkilendikleri aşikar. Ancak, direnç-mekanda direnen 'Y kuşağı' direnişçilerinin elektronik strateji oyunlarında eline biz satranç kuşağının dahi su dökemeyeceğini unutmamak gerek.

Burada önemli olanın kamu adına bu mekansal oyunları kimin oynadığı, taşları kimin nasıl ve ne amaçla hareket ettirdiğini belirtmişim. Gezi Park direnişi gösterdi ki kentli (her ne kadar ellerinden bazı güçlü taşları alındığından sadece piyonlarla oynamak durumunda kalmış da olsa) onun adına yanlış hamleler yapıldığında oyunu devralıp oynamaya başlayabiliyor; ve bu oyunu günümüzün teknolojisini, araçlarını ve bunların sağladığı örüntüleri kullanarak çok da iyi oynuyor. Gücsüz taşların oyun uzamında oluşan referans noktalarına ve rakip güçlü taşlara göre pozisyonları oyun sonunda galibiyeti getirebiliyor. Belirttiğim gibi, oyun henüz devam ediyor; şu an gösterilen resme bakarak sonuca dair bir şey söylemek için daha erken.

DİPNOTLAR

¹ Hooper, D. and Whyld, K., Oxford Satranç Arkadaşı, Oxford University Press: Oxford, 1992.

² Nunn, J., Gücsüz Taşlı Oyun Sonlarının Bilinmeyen Yönleri, Batsford, 1995.

³ Müller, K. ve Lamprecht, F., Satrançta Temel Oyun Sonları, Gambit Publications, 2001.

⁴ Troitzky, A., Satranç Oyunları Örneklemi, Ishi Press, 2006 (1937).

⁵ Vikipedi'deki 10.10.2008 tarihli Two knights endgame maddesi

⁶ Fine, R., Satrançta Temel Oyun Sonları, McKay, 1941.

⁷ Dvoretzky, M., Dvoretzky'nin Oyun Sonu Kılavuzu, Russell Enterprises, 2006.

⁸ Seirawan, Y., Satrançta Kazandıran Oyun Sonları, Everyman Chess, 2003.

⁹ Foucault, M., Hapishanenin Doğuşu: Gözetim ve Ceza (La Naissance de la Prison), İmge: İstanbul, 2013 {1975}

¹⁰ Koskela, H., "'Cam Era' – the contemporary urban Panopticon", Surveillance & Society 1(3), 2003, 292-313.

¹¹ Dovey, K., Framing Places: Mediating Power in Built Form, Routledge; London, 2008.

¹² Dovey, K., Becoming Places: Urbanism / Architecture / Identity / Power, Routledge; London, 2010

¹³ Graham, S., Cities Under Siege; New Military Urbanism, Verso: NY, 2011.

¹⁴ Weizman, E., Hollow Land: Israel's Architecture of Occupation, Verso: NY, 2007.

¹⁵ Yırtıcı, H., Çağdaş Kapitalizmin Mekansal Örgütlenmesi, Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul, 2009.

¹⁶ Betsky, A., Queer space: Architecture and same-sex desire, William Morrow & Co.: New York, 1997.

¹⁷ Bhabha, H., Identity: Community, culture, difference, Lawrence and Wishart; London, 1990.

¹⁸ Madanipour, A., Design of urban space: An inquiry into a socio-spatial process, John Wiley & Son Ltd.: London, 1996.

¹⁹ Çubuklu, Y., Toplumsalın Sınırında Beden, Kanat Kitap: İstanbul, 2004.

²⁰ Düzcan, B., "İtaatsizliğin Tarihsel Dönüşümü; Taktik ve Vatandaş", Cogito: Sivil İtaatsizlik, V.67, YKY: İstanbul, 2011, s.257-274.

²¹ Bröckling, U., Disiplin; Askeri İtaat Üretiminin Sosyolojisi ve Tarihi, Ayrıntı; İstanbul, 2008.

²² Thoreau, H.D. ve Gandhi, M.K., Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş, Vadi: İstanbul, 2012.

²³ De Certeau, M., Gündelik Hayatın Keşfi 1; Eylem uygulama Üretim Sanatları, Dost; Ankara, 2009 {1980}.

VIYANA'NIN RUHU: SOKAK ÜZERİNE BİR DENEME

Berrak Erdal, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Avusturya'nın başkenti Viyana, imparatorluğun topraklarını genişletme çabaları sonucu birçok kez kuşatma girişimi ile karşılaşmaya maruz kalmış bir Avrupa şehri. Doğu Avrupa sınırında, Avusturya'nın en doğusunda bulunan Viyana, karayoluyla 50 dakikalık mesafede bulunan Slovakya'nın başkenti Bratislava'dan bile tamamen farklı bir kent mimarisi ve imajına sahip. Şehirdeki kafe kültürünün kaynağı olarak kuşatma sırasında Osmanlılar tarafından unutulmuş iki çuval kahvenin neden olduğu rivayet edilir. Şehrin bugünkü halini görenlerin bir kısmı kentin mimarisini kremalı pastaya benzetse de eski bir Osmanlı başkenti olan İstanbul gibi yağmalanmasındansa bugünkü halini memnuniyetle kabul edeceklerdir.

Şehrin son kentsel formunu veren en önemli elemanı, Orta Çağ'dan kalma kent duvarlarının yıkıldıktan sonra yerine inşa edilen bulvarlar bütünü oluşturur. Kesintisiz ve kapalı bir hat oluşturduğu için de adına Ringstrasse denir. Orta Çağ'dan kalma bir şehrin izlerini takip edebildiğiniz 1. Bölge (bezirk) bu ringin en ortasına denk gelir ve tabii ki gotik bir kilise ile taçlandırılmıştır. 1. Bölge Viyana'nın en turistik bölgesi olmasının yanı sıra en pahalı bölgesi olarak da bilinmektedir. 1 numaralı tramvay ise ring içerisinde tam bir tur yapar ve adeta bir tur treni hissi yaşatır. Zira ring etrafı

Viyana'nın en büyük turistik binaları ve bahçeleri ile tanımlanmıştır. En büyük müzelerinden en köklü üniversitesine, belediye binasından en eski tiyatrosuna, parlamentodan Habsburg Hanedanlığı'na ait binalara kadar görkemini hiç kaybetmemiş birçok yapı konumlanmıştır. Hiç birinin tel ile çevrilmemesi hatta genellikle bir park veya geniş bir kamusal boşluk/meydan ile komşu olması da cabası.

Atilla AYTEKİN, "‘Modernitenin Başkenti’ Paris mi Viyana mı?"¹ başlıklı yazısında bu iki şehrin nasıl benzer erklerle kurgulandığına dair tespitler yapıyor. David Harvey'nin "Paris Modernitenin Başkenti"² (Paris Capital of Modernity) kitabına referansla bir kentsel mekan okuması yapıldığında iki başkentin de geçtiği ekonomik, politik ve sosyal değişim süreçlerinin de etkisi olduğu açıkça görülebilir. Zamanın en köklü ve büyük imparatorluğunun başkenti Viyana, güç ve otoritesinin korunmasını önemseyen bir şehir olmaktan kurtulamıyor. Bugün de en yaşanabilir kentler sıralamasında başı çeken kent, bu ününü korumanın yanı sıra Avrupa'nın en muhafazakar toplumlarından biri olmakla anılıyor.

Viyana'yı hiç görmeyen biri bile, kafe kültürü (yani kahvesi ve kafelerde geçirilen zamanın ve

sosyalleşme tarzının artık bir ayrıcalıktan çok, birçok Viyanalı için bir gündelik hayat pratiği haline geldiği) tarif edildiğinde kentin büyük bir Avrupa metropolü olmasına rağmen “yavaş” bir kent hayatına sahip olduğunu tahayyül edebilir. İki milyonluk bir kent için oldukça yavaş bir kent pratiğinin olduğu da bu savı destekler niteliktedir. Ancak diğer bir yandan beş metro hattı ile tüm şehrin altına örülmüş raylar ve yer üstünde gidilmedik köşe bırakmayan tramvay ve otobüs hatları ile şehir kuşatılmıştır. Viyana’da şehrin bir ucundan diğerine gitmek için birçok ulaşım yolu arasında geçiş yapmanız gerekse de yolculuğunuz yarım saatten daha fazla sürmüyor.

Hausmann etkisi düşünüldüğünde Paris bulvarları ile benzerlik gösteren ring, inner city yani eski kent merkezini tanımlayan ve değer katan bir eleman olarak kolaylıkla okunur. Bir kentli için devamlılığı olan bir yürüyüş veya dolaşım aksı oluşturan ringin, aynı zamanda bir panoptik etkiye de sahip olduğu söylenebilir. Viyana, Hausmann-vari bulvarlarına rağmen açık alan ve bisiklet yolları ile kentli için sokak ve yavaş şehir algısını destekler altyapı ve mekanlara sahip bir Avrupa kenti. Ring içinde ve çevresinde yedi tane parkın bulunmasının yanı sıra kanal etrafında da uzanan ve yaya önceliğine önem verilmiş açık ve yeşil alanları da bulunmaktadır. Viyanalıların en rutin kent pratiklerinin biri kafe olmakla beraber sosyalleşebildiği ve ortak bir beden olarak hareket edebildiği, karşılaşabildiği kentsel alanların başında parklar, avlular, meydanlar ve sokaklar gelmektedir.

Sokak dendiğinde ilk akla gelen isim olan, kentsel mekanı özellikle sokağı sosyal olduğu kadar politik olduğunu da vurgulayan Henri Lefebvre’in anlatısının kent teorileri içinde yeri ayrıdır. Lefebvre’e göre “sokak” hareket ve dolaşımdan daha fazlasına sahip bir “yer”dir. Sokağın kapitalist saikler ile egemen güçlerce nasıl kurgulandığı kent teorisyenleri tarafından çok kez tartışıldı. Sokak artık, dolaşımın zorunlu aynı zamanda da baskının olduğu yer haline geldi. Paris’te ilk örneklerinin kurgulandığı gibi tüketim ve insan bedeniyle metanın sergilenmesinin empoze edildiği bir geçiş mekanı olarak yer aldı. Kapitalizmin programladığı bir “pasaj” idi artık. Lefebvre, sokak eleştirisini yaparken kurgulanan sokağa karşı “sokağın” gücünü de vurgulamaktadır. Ona göre sokak, buluşma alanı (topos) yaratmasının yanı sıra kenti kent yapan birçok mekanı birbirine bağlayan yerdir aynı zamanda. Hatta Lefebvre kafe, tiyatro, salon gibi kamusal alanların sokağa can vermek için olduğunu savunmaktadır. Diğer bir yandan,

ona göre sokak devrimci hareketin ana kaynağı ve yer alacağı mekandır. Sokaktaki “düzensizlik başka bir “düzeni” meydana getirir.³

Viyana’nın ne kadar demokratik olduğu tartışılabilir ancak sokak hareketlerini ve sokağın nasıl kullanıldığını görmek için ufak bir örnek vermek de mümkün. Geçen sene, Avusturya’ya iltica etmiş Orta Doğulu ve Afrikalı çok sayıda mülteci toplanıp birçok eylem gerçekleştirdi. Avrupa’nın en muhafazakar ülkelerinden biri olan Avusturya hükümetine karşı yapılan bu eylemler genellikle ring üzerinde ve neogotik kilise önündeki Votivpark’ta gerçekleştirildi. Trafığe kapatılan bulvar, yerel halkın ve öğrencilerin de katılımıyla kısa sürede geniş bir kalabalığa ulaştı. Birçok bakanlığın önünde duraklayarak gerçekleştirilen yürüyüşte, içinde kaçak olarak şehirde yaşayan ya da vatandaşlık statüsünü bekleyen birçok mülteci bulunuyordu. Devlet, mültecilere ikinci sınıf insan muamelesi yapıyor, kalabalık evlerde, kötü şartlarda ve parasız yaşamaya mahkum ediyordu elbet. Ancak sokakta seslerini duyurmalarına da engel olmuyordu. Geçtiğimiz aylarda meydana gelen birçok olayı düşündüğümüzde etkilenmemek elde değil.

Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi de Türkiye’de sokak hayatının nasıl şekillendiğine dair bir örnek olarak ele alınabilir. Tüm araç trafiğinin yerin altına alınıp yer üstünde 400 metreye 320 metre genişliğindeki bir beton çöl olarak tasarlanan projede, Gezi Parkı’nın yerine de bir AVM öneriliyordu.⁴ Hepimizin bildiği üzere 28 Mayıs’tan beri ülkenin birçok köşesinde bu projeye karşı başlayan ve devam eden eylemler yapıldı. Olayların sonunda ise gün aşırı halka kapatılan bir park ve polislerle çevrilip kullanıma kapatılan bir meydan kaldı. Taksim gibi milyonlarca insanın kullandığı ve bir merkez olma özelliği olması dışında sembolik öneme sahip olan meydanın gösteri için kullanılmasının engellenmesi dışında bir de İstanbul Metropolü Miting ve Gösteri Alanı projesi önerildi. Yenikapı’ya önerilen bu yeni alanda 518 metrekare deniz alanı doldurularak yeni bir doğa katliamına neden olundu.⁵ Yeni önerilen bu gösteri alanının bir tarafı deniz ile kesilirken, halk demokratik hakkını otorite tarafından belirlenen kentin belirlenen bir köşesinde kontrollü bir şekilde kullanmalıydı. Taksim Meydanı gibi önemli bir merkez ise, halkın elinden alınıp iktidarın kontrolünde yayalar tarafından kullanılan ancak sadece bir geçiş alanı olarak kalacak; duracak bir ağaç gölgesi bile bulunmayan bu beton vaha her zaman iktidarın gösteri alanı olacaktı. Kent özgürlüğünü bile kısıtlayarak yer gösteren bir kentsel

anlayış ile yeni bir İstanbul yaratılıyor ancak kentli yeni projelerde kendine yer bulamıyor.

Lefebvre'in "sokak" güzellemesinin yanı sıra anıt güzellemesine de kulak vermek gerekiyor. Lefebvre'e göre anıtlar ne kadar gücü ve görkemi temsil etse de, kontrol eden etkiye sahip olsa da insanları bir arayan getiren kentsel elemanların başında geliyor. Anıtlara estetik ve etik gücü veren ise onların işlev-aşırı (transfunctional) ve kültür-aşırı (transcultural) özellikleridir ve bu yüzden bize başka bir yerde olduğumuz hissini verir. İşte bu yüzden anıtlar her zaman u-topik olmuştur. Bize yükümlülüklerimizi, gücü, bilgiyi, neşeyi ve umudu verirler.⁶ Taksim Anıtı'nın da sembolik olma özelliği biraz da bu yüzdendir. Yüzbinlerce insanın ortak beden gibi hissettiği ve değiştirmek istediği her şey için, önünde topladığı herkes için umut verici olması. Sokak ve meydan bunun için çok değerlidir ve kentsel politikaların da başta, ana hedefidir.

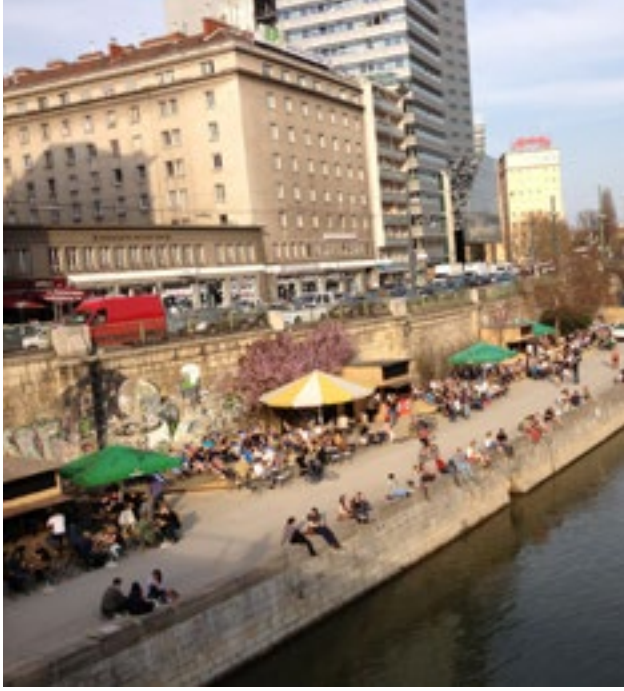
Viyana da aslında modernitenin tüm araçlarıyla kuşatılıp programlanmış bir şehir. Hausmann'ın yaptığı tüm otoriter kentsel dayatmaların çok benzerlerini görüyoruz, doğru. Ancak kentin her alanını özgürce kullanabildiğiniz, baskıyı en az hissettiğiniz, sokakta kendinizi bulabileceğiniz bir kent aynı zamanda. Belediye binasında partiye gidebildiğiniz, ringte eyleme katılabileceğiniz, sesi-nizi duyurabilmek için kiliseyi işgal edebildiğiniz, kanal kenarında güneşlenebildiğiniz, müzelerin avlusunda tüm gün yatıp kitap okuyabildiğiniz, parklarda içki içebildiğiniz, sokaklarında kaykay yapabildiğiniz, bisikletle parlamentoya gidebildiğiniz, farklı sesleri duyabildiğiniz ve katılabildiğiniz bir başkent. Kentli olarak özgür hissedebildiğimiz ve sesimizi duyurabildiğimiz ve bizim gibi düşünen ya da düşünmeyen herkesle barış içinde yaşayabildiğimiz bir düzen hayal edebildiğimiz tek yer sokak. Bir kentli olarak, şehirde yaşadığımızı hissedebildiğimiz ve kalabalıkların tekil ve çoğul umutlarını kendimizinki gibi benimseyebildiğimiz yer iken, sokağa sahip çıkmak özgürlüğe sahip çıkmak, umuda sahip çıkmaktır. Tüm beton vahaları, ağaçsız okulları sokağa ve meydana dönüştürebilmeyi hayal edenlerle Lefebvre'in kent halyaline bir gün ortak olabilmek umuduyla yeşeren şehirler adına:

"Ola ki, parça parça bakıldığında her şehre benzediği için genel görünümüyle hiçbir şehre benzemeyen bu şehrin, bir semtinden bir semtine gelirken her defasında parçalanmışlıktan doğan bir boşluğa, ama topraktan bile destek almayan, derin ve tüyler ürpertici bir boşluğa düşüyordu da, minibüsler, otobüsler ve otomobiller, ablak suratlı kamyonlarla birlikte oralarda

vınlaya vınlaya, kan ter içinde, tepinip duruyorlardı."⁷

DİPNOTLAR

- ¹ <http://haber.sol.org.tr/yazarlar/e-attila-aytekin/modernitenin-baskenti-paris-mi-viyana-mi-72123>
- ² David Harvey, Paris, Capital Of Modernity, Routledge, Great Britian, 2003.
- ³ Henri Lefebvre, "From the City to Urban Society", The Urban Revolution, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2003, pp.18-19.
- ⁴ http://tr.wikipedia.org/wiki/Taksim_Yayala%C5%9Ft%C4%B1rma_Projesi (Son erişim: 25.10.2013)
- ⁵ <http://www.arkitera.com/haber/index/detay/istenyeni-kapi-dolgu-alaninin-son-hali/17598> (Son erişim: 25.10.2013)
- ⁶ Henri Lefebvre, "From the City to Urban Society", The Urban Revolution, University of Minnesota Press, Minneapolis, 2003, pp.19-20.
- ⁷ Hasan Ali Toptaş, Bin Hüzünlü Haz, s.34.

Kanal-Viyana (Yazarın arşivinden)

Museumquartier- Viyana (Yazarın arşivinden)

Rathausplatz-Viyana (Yazarın arşivinden)

Stephanplatz- Viyana (Yazarın arşivinden)

Taksim Meydanı Yayalaştırma Projesi

İstanbul Metropolü Miting ve Cösteri Alanı Projesi

“CLINAMEN” YA DA DİRENİŞ MEKANI OLARAK ÜNİVERSİTE

Ezgi Balkanay, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Direnin mekanla kurduğu ilişki, “mekan”ın sınırlarını sorgulayan bakışı da beraberinde getirir. “Mekan”, ne salt eylemin barınması için gerekli olan uzam olarak, ne de eylemi strüktüre etmeye soyunan bir özerklikte ele alınmamaktadır.

Ancak, barındırdığı eylem üzerinden kendini üreten ve yeniden şekillenen bir kapasitede kabul edilmektedir. “Direnişin mekanı” bu çerçevede, direnen özneye her defasında yeniden kurulan ve kurgulanan bir ilişkinin tezahürüdür.

Bu noktada mekanın otonomisinden, ve direk bir eylemsellik üretme potansiyelinden bahsedilmediği gibi, direnişi üretimindeki rolü de göz ardı edilmemektedir.

Direnin, ulaşılan bir nokta değil bir oluş olarak; kırılma ya da kaçış anlarına (*line of flight*),¹ beklenmedik sapmaların (*clinamen*) toplamı olarak “düşüş”e karşılık gelmektedir.

“Üniversite”, bir direniş mekanı, “clinamen”dir. Direncin araçsal yöntemlerini araştıran, alternatif düşünüyü ve öznelere barındırmaya soyunan, yani direnci “üreten” bir çevreden; bir refleks olarak gerektirdiği eylemselliğin barındırılacağı uzamı sağlamaya kadar, bedenle farklı düzlemlerde ilişki

kurar. Bu ilişki, sadece direnen bedenle de değildir; kazandığı simgesel değerlerle toplamın içinde yer bulan, “üniversite olayları”nın umut ya da tehdit olarak kabul edilmesinin de yolunu açar.

Bu nedenle, “üniversite” ve “üniversite olayları” eksenindeki bedenle direniş mekanı arasındaki çok katmanlı ilişkinin; yani, üniversitenin tanımı içinde bulunan direnci üretme potansiyelinden, onu muhafaza etme olanaklarına ve sonrasında kazandığı simgesel değerlere kadar strüktüre edilen yörüngenin, eleştirel analizi; sürecin algısı ve “direniş mekanı olarak üniversite”nin sınırlarının sorgusu için kullanılabilir.

OTONOMİ/ HETERONOMİ İKİLİĞİNDE “CLINAMEN” YA DA DİRENİŞ MEKANI

“Clinamen”, otonomi/ heteronomi ikiliğinde kırılma anıdır, karşılığını direniş mekânında bulur.

Direnin mekanı olarak üniversite, devletin ideolojik aygıtı olarak mevcut üretim ilişkilerini yeniden üretse de,² ilişki ağı içinde sapma potansiyelini, yani direnişi de barındırır.

Resim 1. Francis Bacon, *Three studies for a self-portrait*, 1979–80, The Metropolitan Museum of Art, New York, Jacques and Natasha Gelman Collection, 1998 <http://www.francis-bacon.com/blog/press-release-francis-bacon-five-decades/#sthash.mevEdd6P.dpuf>

Kavramanı istediğim: Aşağılara doğru atomlar

Yol alırken ağırlıklarıyla, belirsiz yerlerde

Ve zamanlarda öylesine ufaktır ki sapmaları,

Yön-değişmesi bile güç denir bunlara.

Bu sapma da olmasa herşey dökülürdü boşluktan

Tekdüze bir koşutlukta, yağmur damlaları gibi

Ne çarpışma, ne vurması atomun üstüne.

Doğa hiçbir şey yaratamazdı kısaca bunlardan.³

“*Clinamen*” beklenmediktir, algılanamayacak / görülemeyecek kadar ufaktır, en düzenli olanın doğasında dahi bulunur. Düzenli olandan minimum değerde bir ayrılmadır. Lucretius, en katı gözüken cismin dahi boşluklardan oluştuğu ve hareket halinde olduğu, dolayısıyla evreni oluşturan tüm atomların belirsiz yerlerde, tahmin edilemez anlarda, küçük sapmalar yaptığından bahsederken, özneye, otonomi / heteronomi ikiliğinde bir kaçış anı, özgürlük sunar.⁴

Çağımızda her şey, özellikle «siyasi eylem»'in aldığı biçimler, bizi kurumların değil hareketlerin, kimliklerin değil sapmaların, makro olguların değil mikro olguların önem kazandığı bir düşünce çerçevesi oluşturmaya zorlamaktadır.⁵

Bir sapma olarak direniş mekanı, mikro ölçekte “*novella*”dır.⁶ Direniş ya da şiddet olarak, farklı araçlarla, farklı ölçeklerde günlük hayata sızar. “Üniversite” bu noktada, hem düşün üreten bedenler hem de verilen refleksleri barındırması ile bir direniş mekanıdır.

KOLEKTİF BEDEN OLARAK ÜNİVERSİTE VE REFLEKS

Etimolojik olarak, barındırdığı “*unus*” yani “*bir*” ve “*versus*” yani “*dönmek*” köklerinden, “*bir olmaya dönen beden ya da bireyler*” anlamı çıkarılabilecek “*üniversite*”,⁷ kolektif bir bedene işaret eder. Buradaki “*bir*” olma durumu, aslında “*çokluk*”u barındıran bir “*beden*”i ifade etmektedir.

Beden, bireyi eritmez, ama yüceltmez de. Üniversite bu nedenle, hem birey olarak hem de çokluk olarak var olma olanağı sağlayan kolektif bir bedene işaret eder ve ideal olarak alternatif düşünüyü üreten özgür ortamı sağlamayı vadeder. Ancak bu noktada, öznenin beden içindeki konumu için, üniversitenin bilgi üretimi ve bu üretimin otonomisi, dolayısıyla bedeni oluşturan araçların özgürlüğünün sınırları da önemlidir.

Devletin ideolojik aygıtı olarak üniversite özgürlüğün tasfiyesi demek olsa da, kolektif bedenin ve direnişin içinde barındırdığı kaçış anları, bedenin kendini yeniden üretmesinin de yoludur. Üniversite, otonomisi sorgulansa da “*bilgi üretme*” edimi içinde olduğu için, bir çok “*clinamen*”i de bünyesinde barındıran direnci de kurgulayabilir.

Kolektif bir beden olarak üniversitedeki direniş, akış halindeki olayın içindeki refleksdir, bugüne içkindir. Başlangıç noktası olan uzam, direniş mekanı; kazandığı simgesel değerle, günlük hayatın içinde yer bulur, kendini yeniden üretir, umut ya da tehdit unsuru olarak addedilir.

DÜŞÜŞ/ ALGI YA DA DİRENİŞ

Kuralların, yasaların ve düzenli ilkelerin temel olarak alındığı "hareketsiz" kuramsal mekânın ötesinde, artık sapmaların, savrulmaların kural haline gelebildiği bir dünya da mümkündür.⁸

"Üniversite" ve "üniversite olayları", üniversitenin tanımında bulunan kolektif bedenin işaret ettiği direnci üretmenin ötesinde, yarattığı sapma / savrulmalarla, yani kazandığı simgesel değerlerle de devam eden bir oluşun tetikleyicisi olabilir.

Bu nedenle Deleuze, "*clinamen*"i, beklenmedik en küçük içsel hareket parçalarını barındıran "düşüş"ten ayırmaz. Algının, bu "düşüş"ün toplamı olduğunu ve onunla doğasındaki aktif ritmin vurgulandığını belirtir.⁹

Ancak oluş içindeki sapmaların, "*clinamen*"lerin toplamı algıyı meydana getirir. Bu nedenle, bir oluşun içindeki parçalar olduğumuz kabulü / bilinciyle son söz söylenebilecek bir bitmişlikten de bahsedilemez.

Direnış, bitmiş bir noktaya işaret etmez. Bütünün izi, aynanın ardıdır. Bir "*clinamen*" ya da direniş mekanı olarak üniversitenin de konumu, bu oluşun / hareketin içinde değerlendirilmeli, potansiyeli ve önemi göz ardı edilmemelidir.

DİPNOTLAR

¹ Gilles Deleuze & Felix Guattari, *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1987.

² Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, Çev. Y. Alp, M. Özışık, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

³ Lucretius, *Evrenin Yapısı*, Çev. T. Uyar, Norgunk Yayın, 2011, s. 58.

⁴ Lucretius, 2011, a.g.e.

⁵ Ulus Baker, *Siyasal Alanın Oluşumu Üzerine Bir Deneme*, Paragraf Yayınevi, Ankara, 2005, s. 37.

⁶ Gilles Deleuze & Felix Guattari, 1987, a.g.e.

⁷ <http://www.etymonline.com/index.php?term=university>

⁸ Ulus Baker, 2005, a.g.e., s. 41.

⁹ Gilles Deleuze, *Françis Bacon: The Logic of Sensation*, Çev. D. W. Smith, Continuum, New York, 2003, s. 81-83.

MİMARİ 'GEZİ'LER 2: KENTSEL DÖNÜŞÜMDE MINİMUM MÜDAHALE!

Figen Kıvılcım Çorakbaş, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü

Daha önce çeşitli platformlarda genelde mimarlık disiplini ve özelde mimari koruma disiplininin Gezi Parkı Direnişi ile olan ilişkisini, ya da, bir başka deyişle, direnişin mimarlığa mimarlığın direnişe etkisini tartışmaya çalıştım.¹

Uğur Tanyeli'nin ifadesiyle "dünya tarihinde ilk kez mimarlık aracılığıyla siyasal içerikli itirazlar dile getiren bir toplumsal hareket" gerçekleşti. Kıvılcımını mimarlık ve kentsel planlama alanları dahilindeki tartışmalardan alan ve politik, sosyal ve ekonomik düzlemlerde genişleyen büyük bir toplumsal hareket başladı. Ben bir yazımda,² işgalin mimari bir eylem olduğunu, mekanın fiziksel olmayan özelliklerini değiştirmenin mekanın dönüşümü açısından en az fiziksel özelliklerini değiştirmek kadar etkili olduğunu, dolayısıyla mimarların son haliyle daha çok sosyo-ekonomik bir olay haline gelen Direniş'ten kendilerini soyutlamamaları gerektiğini, tam tersine bu Direniş'in mekan ve mimarlık açısından nasıl yeni söylemlere yön verdiğinin araştırılması gerektiğini savundum.

Bu yazıda ise, mekanın fiziksel ve fiziksel olmayan değerlerini korurken dönüşümünü örgütlemek üzerine odaklanan mimari koruma disiplininin temel ilkelerinden biri olan '**minimum müdahale**'

ilkesinin ışığında, kentsel dönüşümde '**katılımcılık**' ve '**soylulaştırma**' üzerine yorumlar yapmaya, bu terimler arasında mekanın dönüşümünde etik bir yaklaşıma dönüşebilecek bir ilişkiler ağı kurmaya çalışacağım. Bana göre, 'kentsel dönüşümde minimum müdahale' ilkesi takip edildiğinde, katılımcı bir kentsel dönüşüm örgütlenebilir, ve bu da, kentlileri yerinden etmeyen ve minimum soylulaştırma ile sonuçlanan bir sürecin yürütülmesine katkıda bulunabilir.

Bu bağlamda, öncelikle, Gezi Parkı Direnişi'ni, kentsel dönüşümde 'katılımcı' olmayan, ve başka bir yönüyle de varolan tümüyle 'kamusal bir alanı' dönüştürerek sadece bazı kesimlerin kullanabileceği sınırlı bir 'kamusal alan' yaratmak amacıyla olan 'soylulaştırma' yanlısı bir projeye, kentlilerin yoğun bir tepkisi olarak değerlendirmek istiyorum. Tabii ki bu tepki, daha sonra, en başta orantısız polis şiddeti olmak üzere başka etmenlerce körüklenmiş ve olağanüstü boyutlara ulaşmıştır. Fakat kanımca, Direniş'in ilk olarak planlama yaklaşımı açısından 'katılımcı olmayan' ve 'soylulaştırma yanlısı' bir projeye tepki olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

'Minimum müdahale' ise, mimari koruma alanında birçok farklı ölçekteki farklı tartışmalarda

dile getirilen, benim ise özellikle Giovanni Carbonara'nın Roma Sapienza Üniversitesi'ndeki Restorasyon dersi kapsamında tartışma fırsatı bulduğum, restorasyonun temel ilkelerinden biri. Her ölçekteki kültür varlığının dönüşümüne uygulanabilecek olan bu ilke, dönüştürülecek kültür varlığı veya çevrenin değerlerinin ve bunların değiştirilmesine neden olan sorunların hassas bir şekilde tespit edilmesini ve sorunların çözülmesi için değerlere zarar verilmeden 'minimum müdahale' ile dönüşümün gerçekleştirilmesi olarak açıklanabilir.

Bu ilke, Gezi Parkı Direnişi ile beraber benim için kentsel dönüşüm için vazgeçilmezliği açık olan bir ilkeye dönüştü. '**Kentsel dönüşümde minimum müdahale**' yaklaşımıyla hareket edildiğinde:

1. müdahale edilecek olan çevrenin halihazırda somut ve somut olmayan değerlere sahip olduğu,
2. yine aynı kent parçasının tümünden değil parçacı olarak değişmesinin mümkün olduğu

kabul edilir.

Bu noktada, birinci savımı sunuyorum: "**(Dönüşüme tabi olacak) her bir kent parçası bir kültür varlığıdır ve kendine has değerleri vardır.**"

Bu sava göre, herhangi bir kent parçasının aslında korunmaya değer yönlerinin de olduğu, bir anlamda, bir kültür varlığı olarak ele alınması gerektiği öne çıkar. Bu yaklaşımda, değerleri belirlemenin en akılcı yolu, kültür varlığı olarak kabul edilen kent parçasını kullanan ve bu kültürü yaşatan 'kentliler' ile görüşmek, onların fikirlerini almak, bir başka deyişle, katılımcı bir süreç örgütlemektir.

Değerleri merkeze alan bir yaklaşım, değerlerin çoğulluğunu da kabul ederek, bunların belirlenmesi için paydaşlara (*stakeholders*) başvurmalıdır. Randall Mason,³ değer-merkezli koruma teorisini tartıştığı makalesinde, değer-merkezli bir çalışmanın 'katılımcı' bir yaklaşım gerektirmesini şu şekilde açıklar:

...Burda, değer-merkezli koruma bir çerçeve sağlayabilir. Dokunun gözlemlenebilir niteliklerine karşıt olarak, yerlerin algılanan değerlerinin üzerine kurulan bir koruma modelini merkeze alan değer-merkezli koruma; belirli bir yerin çoklu ve geçerli değerlerini tanımış olur. Bu şekilde, onların çokluluğunu, değişebilirliğini ve değerlerin birçok farklı kaynaktan gelebileceğini kabul eder. Mirasın sayısız farklı yolla, farklı dünya görüşlerine ve epistemolojilere sahip sayısız

farklı kişi ve kurum tarafından değerlendirilebileceği fikrini onaylayarak değer-merkezli teori, zorunlu olarak uygulamacıları bağlar üzerine yapılan araştırmaları aramaya, bunlara başvurmaya ve bunlarla ilgili planlar yapmaya yönlendirir. Çoğunlukla çağdaş koruma uygulamalarında en önemli ihtiyaçlardan biri olarak kabul edilen 'katılımcılık', değer-merkezli koruma modelinin bir parçasıdır.⁴

Mason'ın işaret ettiği gibi, kültür varlıkları (miras) 'sayısız farklı yolla, farklı dünya görüşlerine ve epistemolojilere sahip sayısız farklı kişi ve kurum tarafından' değerlendirilebildiği ölçüde korunabilir. Bu noktada, bir kültür varlığı olarak Gezi Parkı'nın kamusal bir alan olması da ayrıca önem taşır, paydaşların sayısı ve çeşitliliği olağanüstü bir çoğulluk sergiler.

Burada ikinci savım ise şudur: **Projelendirme ve uygulama sürecinde o kent parçasını kullanan kentlilerin katılımı sağlanmış bir kentsel dönüşüm, doğası gereği soylulaştırma (*gentrification*) süreci mümkün olduğunca yavaşlatılmış bir kentsel dönüşüm olacaktır.**

Burada öncelikle soylulaştırma kavramına bir giriş yapmak amacıyla, Jacob L. Vigdor'un⁵ soylulaştırmanın tanımına ilişkin işaret ettiklerine yer verebiliriz:

Soylulaştırma üzerine varolan literatür, sürecin neyi gerektirdiğine dair uzlaşılmış bir tanıma ulaşmayı başaramamıştır. Bazı yazarlar soylulaştırmayı, kentsel mahallelerde özel sektörün başlattığı ve mahallenin ilk sakinlerinden daha yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip yeni ailelerin akışının eşlik ettiği konut yatırımları veya ticari yatırımlar olarak tanımlar. Bazı diğer yazarlar ise, ilk sakinlerin bu süreçte yerlerinden edilmiş olması ek gerekli koşulunu koyarlar. Kennedy ve Leonard, soylulaştırmanın "mahallenin öz karakterini ve çeşnisini değiştirmiş olması" ek koşulunu koyar. Yansız bir gözlemcinin soylulaştırma ile ilgili fikri ise kolayca tanımın içerdiği gerekli koşulların sayısıyla belirlenebilir.⁶

Henüz ortak bir tanımda uzlaşılamamış bu terim, son zamanlarda Türkiye'de ve İstanbul'da en sıklıkla Neslişah and Hatice Sultan Mahalleleri Dönüşüm Projesi, yani Sulukule Projesi ile ilgili gündeme geldi. İstanbul Tarihi Yarımada'da, Kara Surları'nın hemen iç kısmında bulunan ve yoğunlukla Roman toplumunun ikamet etmekte olduğu bu mahallenin soylulaştırılması, Romanların mahalleyi terketmek zorunda kalması ve yüksek gelir grubuna hitap eden konutların inşa edilmesi ile gerçekleşmiş oldu. Sulukule soylulaştırma süreci, Gezi Parkı Direnişi'nden çok önce, 2009 yılından bu yana süren bir sivil direnişe sahne oldu. Çeşitli sivil toplum örgütlenmeleri ile karşı çıkılan

proje, mahalle sakinlerinin ve onlara destek veren akademisyen, sanatçı, mimar gibi farklı paydaşların tüm itirazlarına rağmen, hiçbir değişikliğe gidilmeden, bir başka deyişle, sürecin hiçbir aşamasında katılımcı bir yaklaşım izlenmeden sürdürüldü ve tamamlandı. Bu proje özelinde, Gezi Parkı Direnişi'nin ilk kısılcımı olan Topçu Kışlası Projesi'nde olduğu gibi 'minimum müdahale' ilkesinin dikkate alınmadığı, katılımcı süreçlerin uygulamaya konmadığı ve hızlı bir soylulaştırmanın öngörüldüğü söylenebilir.

Buna karşın, Sulukule'de projenin uygulanması ve Romanların yerlerinden edilmesi ile sönen ve yok olan direniş, Gezi Parkı Direnişi'nde büyüyecek genişledi ve tüm ülkeye yayılan bir harekete dönüştü.

Sonuç olarak, 'kentsel dönüşümde minimum müdahale' ilkesi'nin, yerin değerlerine ve sorunlarına odaklanarak hassas bir tespit süreci içerdiğini, bir kent parçasının radikal bir şekilde değiştirilmesini değil, sorunları tespit edilerek küçük ve etkili müdahalelerde geliştirilmesini önerdiğini, ve soylulaştırma sürecini mümkün olduğunca yavaşlatarak kentlileri yerlerinden etmediğini söylemek mümkündür. Tüm kentsel dönüşüm projelerinde bu ilkenin temel ilkelerden biri olarak ele alınması uygun olacaktır.

DİPNOTLAR

¹ Kılıncım Çorakbaş, Figen, 2013, "Direniş mimar: Mimarlar için Gezi Parkı Direnişi", Serbest Mimar Dergisi Sayı:12, 4-5. Kılıncım Çorakbaş, Figen, 2013, "Mimari Korumada 'Değerler' Sorunsalı ve Gezi Parkı", Serbest Mimar Dergisi Sayı: 12, 14. Kılıncım Çorakbaş, Figen, 2013, "Mimari geziler 1: İşgal mimari bir eylemdir!", erişim tarihi: 21 Ekim 2013, http://kolokyum.com/yz/5173/mimari_geziler_1_isgal_mimari_bir_eylemdir

² Kılıncım Çorakbaş, "Mimari geziler 1: İşgal mimari bir eylemdir".

³ Mason, Randall, 2006, "Theoretical and practical arguments for values-centered preservation", CRM: The Journal of Heritage Stewardship 3/2 (Summer 2006), 31.

⁴ Tarafımdan çevrildi. Özgün hali: "Here is where values-based theories of preservation can provide a framework. By centering a model of preservation on the perceived values of places, as opposed to the observed qualities of fabric, values-centered preservation acknowledges the multiple, valid meanings of a particular place. It acknowledges their multiplicity, their changeability, and the fact that values come from many different sources. By validating the idea that heritage is valued in myriad different ways, by myriad different people and institutions with different world-views and epistemologies, values-centered theory ineluctably leads practitioners to inquire and consult widely in performing

research on places and in formulating plans for them. Participation—acknowledged widely as one of the urgent needs in contemporary preservation practice—is part and parcel of the values-centered model of preservation."

⁵ Vigdor, Jacob L., 2002, "Does gentrification harm the poor?", Brookings-Wharton Papers on Urban Affairs, Brookings Institution Press, 135.

⁶ Tarafımdan çevrildi. Orijinali: "Existing literature on gentrification has failed to arrive at a consensus definition of what the process entails. Some authors define gentrification as private sector-initiated residential and commercial investment in urban neighborhoods accompanied by inflows of households with higher socioeconomic status than the neighborhood's initial residents. Other authors impose an additional necessary condition that initial residents must be displaced in the process. Kennedy and Leonard impose the additional condition that gentrification must change "the essential character and flavor of the neighborhood." An impartial observer's opinion of gentrification might easily be determined by the number of necessary conditions incorporated into the definition."

KAMUSAL ALAN TARTIŞMALARINA YENİ DÜNYA DÜZENİ ÜZERİNDEN BAKMAK... BİR İSYANIN ANATOMİSİ¹

Ali Tolga Özden, Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bölümü, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi

İsyan, Arapça kökenli bir kelime olup başkaldırı, düzene karşı verilen mücadele gibi anlamlarda kullanılır. İsyan kelimesinin hem kökeni hem de kullanımı oldukça eski tarihlere dayandırılır. Dolayısıyla isyan kavramını tarihsel süreç içerisinde değerlendirmek için bu alanda yazılmış tonlarca kitap, makale ve diğer yayınla karşılaşmak mümkündür. Bu süreci yakın tarihimiz üzerinden ve bir takım olaylar çerçevesinde değerlendirmeye çalışmak için öncelikle kısaca 20. Yüzyıl'a bakmayı tercih ettim. 1914 yılında başlayan ve başta Kıta Avrupası olmak üzere Dünya üzerinde birçok coğrafyayı etkileyen, imparatorluklar yıkan, yeni devletler ve yeni yönetim sistemleri kurduran bir süreç yaşanmıştır. Belki de 1. Dünya Savaşı sona erdiğinde hiç kimse bu felaketten daha büyük bir felaket ile karşılaşmayacağını düşünmekteydi. Oysa 1938 yılında başlayacak ve ilkinden çok daha kanlı ve çok daha yıkıcı bir felaket, tüm dünyayı esir alacaktı. Soykırım kavramının da literatüre girdiği bu büyük felaket, İkinci Dünya Savaşı, milyonlarca kişinin ölümü ve yine milyonlarca kişinin de yerlerinden yurtlarından sürülmesi ile sonuçlanacaktı. Dünya üzerinde domino etkisi yaratarak birçok sistem ve politikayı etkileyen savaşın ardından her ne kadar 1944 yılı dünya savaşının fiilen bittiği bir tarihi işaret etse de aslında bundan sonra dünyayı yeni bir savaş

tehdidi saracaktı. İki kutuplu bir dünya manzarası ile karşılaşılan bu süreçte Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve zaman zaman dar ölçekli sıcak, bölgesel çatışmaların da görüldüğü bir dönem yaşanacaktı. 1989 yılına gelindiğinde ise sadece bu dönemin sonu değil aslında yeni bir çağında başlangıcı olacak gelişmeler yaşanmaktaydı. Berlin Duvarı'nın yıkılışı iki kutuplu dünyanın da sonunu haber veren bir süreci adeta müjdeliyordu.

Bu dönem itibari ile dünya artık küreselleşmeyi ve ekonomik model olarak liberal politika ve modelleri tartışır olacaktı. Bununla birlikte yine dünya üzerindeki ülke sınırları değişmekte, büyük devletler Soğuk Savaş dönemi sınırlarını kaybetmekte ve yeni devletler ortaya çıkmaktaydı. Yugoslavya'nın dağılması ise yine bölgede yani Avrupa'nın ortasında kanlı ve acımasız bir savaşa ve katliamlara sahne olacaktı. Küresel sermaye anlayışının hakim olduğu bu süreçte Yeni Dünya Düzeni artık dillendirilmeye başlanmıştı. Kapitalist sistem ile paralel süregelen emperyal hükmediş bir takım ülkelerin dünya coğrafyası üzerinde koşulsuz hakimiyet mücadelesine sahne olmaktaydı. Egemen emperyal güçler, Vietnam ve Kore üzerinde başlayan bu güç mücadelesi sonrasında Irak ve Afganistan işgalleri ile çıplak ve acımasız yüzünü gösterecekti.

ÇATIŞMALI YÜZYIL

Dünya'da özellikle 20. Yüzyıl'da çatışma, savaş ve gerilimlerin arasında geçen uzun bir yüzyıl yaşanmıştı. Bu süreçte Batı toplumlarında refah seviyesi ve ekonomik kalkınma liberal politikalar hakimiyetinde sürdürülürken, dönemsel ekonomik krizler ile birlikte kapitalist sistemin çarkları inişli çıkışlı ama sömürge düzenine bağlı olarak belirli bir hızda dönmeye devam etmekteydi. Ancak Dünya üzerindeki gelişmeler ve Batı'nın diğer bir çok Dünya coğrafyası üzerindeki hem ekonomik hem de askeri hakimiyeti yeni gerilimlere ve çatışmalara neden olmaktadır. Bununla birlikte, bu tip gerilim ve çatışmalar daha çok kaynakların eşit ve hakça kullanımını üzerinden yürütülmekteydi. Yine de bu eşit kaynak kullanımının ve adaletin (!) Batı ülkeleri dışında sağlanamaması dünyanın birçok coğrafyasında ezilen ve haksızlığa uğrayan topluluklarda isyana dönüşüyor, çoğu zamanda bu isyanlar yine egemen ve emperyal güçlerin kontrolünde kanlı bir şekilde bastırılıyordu. 2010 yılında başlayan ve henüz daha devam eden "Arap Baharı"da aslında emperyal güçlerin bölgede Yeni Dünya Düzeni için ortaya koydukları ve kimi zaman kendi kontrollerinde kimi zaman ise kontrolleri dışında gelişen halk isyanları ve silahlı çatışmalardır. Batı'nın ve egemen güçlerin kendi coğrafyaları dışında yönettiği ve yönlendirdiği olaylar, ortaya çıkan isyanlar kendi varlıklarını doğrudan tehdit etmiyordu. Bir çok yıkıcı savaş yaşayan Batı için artık mücadele sahası topyekün savaşlar değil, hakimiyet kurabilecekleri sahalarda yerel veya bölgesel çatışmalar, huzursuzluklar ve isyanlar olarak belirlenmişti. Yeni Dünya Düzeni de buna işaret etmekteydi. Özellikle Ortadoğu ve Afrika ile Güney Amerika coğrafyalarında sık sık karşılaştığımız askeri cunta yönetimleri hem Soğuk Savaş hem de Soğuk Savaş sonrası dönemlerde egemen güçlerin mücadele biçimi olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu coğrafyalarda eşitlik ve adalet için ayağa kalkan halklar karşılığında egemen güçlerin desteklediği cuntaları bulmuşlar ve bu özgürlük mücadelelerinde çok ağır darbeler almışlardı. Dünyanın birçok coğrafyasında sosyal, ekonomik, kültürel, tarihsel ve çevresel değerleri kendi çıkarlarına göre kullanarak tüketen kapitalist sistemin yarattığı güçler bu coğrafyalarda yaşanan acılara ya sessiz kalmakta ya da göz yumuyordu. Ancak bu gerilim ve toplumsal huzursuzluğun kendi coğrafyalarında özellikle 20. Yüzyıl'ın son yıllarının yaşandığı dönemlerde olmasını belki de öngörememekteydiler. Oysa ezilen ve haksızlığa uğrayan toplumlardan ve coğrafyalardan birçok insan daha iyi yaşam koşullarına ulaşabilmek ve

bir yaşam umudu için Batı'ya göç etmekteydi. Batı diğer coğrafyalarda ezdiği toplulukları ve onların çocuklarını artık kendi sınırları içerisinde isteyerek ya da istemeyerek misafir etmek zorunda kalmaktaydı. Ancak göçmenlerin ve ezilen toplulukların sorunları bu yeni yaşam alanlarında da son bulmayacak; çalışma koşulları, ücret politikaları ve sosyal haklar ekseninde yaşanan gerilimler Batı'nın kontrolünde olan coğrafyalardan kendi topraklarına taşınacaktı. Belki de toplumsal hareketlerin 20. Yüzyıl sonunda birçok dünya ülkesinde artışına Batı sınırları içinde yaşayan veya yaşamaya mecbur kalan, ama eşitsizliklerle mücadele eden ve kendi atalarının yaşadığı sorunlara benzer sorunlar yaşayıp da onlara göre çok daha bilinçli ve farkında olan toplulukların ve kuşakların davranışları yön verecekti.

BATI'NIN İSYAN DENEYİMİ

29 Nisan 1992 tarihinde sabah yataklarından kalan birçok insan belki de dünyanın en emperyal ülkelerinin başında gelen ABD'de yaşanacaklardan habersiz ve hatta asla öngöremeyecek kadar da uzaktı. Bir süre önce birçok ABD vatandaşı Los Angeles Polis Teşkilatı'na bağlı dört polis memurunun Afrika kökenli ABD vatandaşı Rodney King'i acımasızca dövmesini kaydeden bir video görüntüsünü ekranlarından izlemişlerdi. 29 Nisan'da olay ile ilgili görülen dava sonuçlandırılmış ve jüri üyeleri polisleri suçsuz bulmuştu. Bu karar ise başta Los Angeles olmak üzere ülkenin birçok yerine yayılan bir isyanın fitilini ateşlemişti. Öfkeli ve kızgın kalabalıklar sokaklara dökülmüş ve özellikle Afrika kökenli vatandaşlar büyük bir isyan başlatmışlardı. Altı gün süren isyanda 53 kişi öldürülmüş ve 2 binden fazla insan yaralanmıştı. Bu ağır bilanço sadece ABD tarihi için değil, emperyal Batı toplumları içinde inanılması güç bir deneyimdi. Onlarca yılın birikimi; adaletsizlikler, eşitsizlikler, ekonomik ve kültürel sorunlar, ırkçılık ve daha birçok neden, bir yargı kararı ile patlama yapmış ve sonuç emperyal bir devletin kendi sınırları içinde halk isyanına dönüşmüştü. Ülke kaynaklarının kullanımından en az faydalanan ve adeta ikinci sınıf vatandaş olarak görülen topluluklar bu kaderlerine isyan etmişler, düzene başkaldırmışlardı. Bu olayda polislerden aşırı güç gören ve dövülen Rodney King bir semboldü ve isyan sadece bir Afrika kökenli vatandaşın dövülmesi değildi, isyan ezilenlerin yani varoşların düzene kalkışmasıydı aslında.

27 Ekim 2005 tarihinde ise ABD'de 1992 yılında

yaşanan Los Angeles İsyanı birçok insan tarafından çoktan unutulmuştu belki. 1992 yılında doğan çocuklar 2005 yılında neredeyse ergenliğe adımlarını atıyorlardı. Fransa'nın dünyaca ünlü başkenti Paris'in varoşlarında yaşayan üç genç içinde 27 Ekim her günkü gibi normal başlamıştı. Zyed Benna (17 yaşında), Bouna Traoré (15 yaşında) ve Muhittin Altun (17 yaşında) isimli bu üç genç akşamüstü evlerine dönerken Paris polisinin her zaman yaptığı ve alışlagelen kontrolüne rastlamışlar ve bu kontrole girip polisin sıkıcı birçok sorusuna cevap vermek yerine onlardan kaçarak kestirme bir yoldan evlerine ulaşmak istemişlerdi. Ancak polisin gençleri farketmesi ile başlayan kovalamaca bir felaketle sonuçlanmış ve kaçan gençler atladıkları bir duvarın ötesinde elektrik trafosuna girmişler ve burada elektrik akımına kapılmışlardı. İki genç olay yerinde can verirken, Muhittin yaralı olarak kurtulmuştu. Bu olay Paris'in varoşlarında belki de egemen Kıta Avrupası'nın karşı karşıya kaldığı en büyük halk isyanlarından birinin fitilini ateşlemişti. 27 Ekim'de başlayan ve Kasım ayı boyunca da süren olaylarda 2 kişi ölmüş, 3 bine yakın insan tutuklanmış, onlarca kişi yaralanmış ve 9 bine yakın araç tahrip edilmişti. 274 civarında kent ve kasabaya yayılan olaylar güçlükle kontrol altına alınabilmişti. Ağırlıklı olarak Afrika kökenli Fransız vatandaşlarının yaşadığı varoşlarda çıkan isyanda, yine bu azınlıklar haksızlığa, işsizliğe, eşitsizliğe ve devletin üzerlerinde oluşturduğu ağır baskıya karşı başkaldırıyorlardı. ABD ve Fransa isyanlarının temel nedenleri aslında çok benzer ipuçlarını ortaya çıkarmaktaydı: Yoksulluğun, haksızlığın ve ötekileştirmenin birleşmesi her iki isyanıda çok açık bir biçimde formüle etmeye yetiyordu.

Her iki isyanda devlet güçlerince bastırıldı. Her iki isyanda da devletin temel hedefi isyanı bastırmak ve yayılmasını her koşulda engellemek üzerine oldu. Her iki devletin yaklaşımı da başarılı oldu, yani isyanlar bastırıldı ve herşey normale döndü. Ancak hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Çünkü Dünya'nın bir çok kentinde, ekonomik olarak kalkınmış ülke kentleri de dahil bu tip marjinalleşmiş, ötekileştirilmiş ve ezilmiş halklar olduğu, topluluklar yaşadığı gün gibi ortadaydı. Ancak bu ezilen ya da haksızlığa uğradığını, baskı altında olduğunu, yaşam alanlarına müdahale edildiğini düşünen toplulukların özellikle genç bireylerinin çok daha bilinçli ve dünyada olan bitenden kendi anne-babalarına göre daha fazla farkında oldukları da bilinen bir gerçek.

Resim 1. Gezi Parkı'na polis müdahalesinden kısa bir süre önce park içerisinde direniş için toplanmış insanların oluşturdukları yaşam ve toplanma alanları görülüyor. (Fotoğraf; Bünyamin Aygün, Milliyet Gazetesi, Haziran 2013)

GEZİ DİRENİŞİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

27 Mayıs (2013) gününe uyanan İstanbul ve Türkiye için belki de yine çok sıradan bir günün ilk ışıkları insanların yüzlerinde parlayacaktı. Taksim'de kalan son yeşil alan, kamuya açık son park alanı olan Gezi Parkı ve bu parkı kullanan tüm canlılar içinde belki sıradan bir gündü 27 Mayıs. Ancak politik otoritenin ve ilgili belediyenin bir süre önce hem Taksim Meydanı hem de Gezi Parkı için aldığı birtakım kararların uygulamaya geçileceği bir gündü aynı zamanda. Bu çerçevede 3-5 ağaç parktan, yerlerinden ve belleklerden sökülüp alınacaktı. İşte o 3-5 ağacın bir gece operasyonu ile yerlerinden sökülmesi çalışmasına karşı parka gelen yine 3-5 aktivistin direnişi aslında takip eden günlerde tüm dünyayı etkisi altına alacak hareketli ve bir o kadar da öngörülmesi güç olayların başlangıcı olmuştu. Olayın kısa süre içerisinde özellikle sosyal medya olarak adlandırılan iletişim araçları ile paylaşılması ve yayılması sonucunda önce yüzler, ardından binler ve sonunda da onbinler sokaklara döküldü. Taksim Meydanı İstanbul'un dört bir yanından gelen insanlarla hınca hınç dolmuştu. Olaylar o kadar hızla yayılmıştı ki olaylara müdahale eden kolluk kuvvetleri bir anda kendilerini büyük bir çatışmanın tarafı olarak bulmuşlardı. Bu halk hareketi kısa süre içerisinde tüm ülkeye yayılmış ve birçok kentte protesto gösterilerine dönüşmüştü. Haziran ayı boyunca süren olaylarda ortaya çıkan bilanço da oldukça ağır olmuştu. Protesto ve çatışmalarda 5 genç hayatını kaybetmiş, bir polis ölmüş, 60'ı ağır olmak üzere 8 bine yakın kişi yaralanmıştı.

Bu isyanın ya da halk hareketinin daha önce bahsi geçen Batı'da Los Angeles ve Paris'te meydana gelen olaylardan önemli birtakım farkları, ama benzer yönleri de bulunmaktadır. Her şeyden önce

Resim 2. Gezi Parkı'na polis müdahalesinden sonra uzunca bir süre halkın kullanımına kapatılan park alanı görülüyor. (Fotoğraf; Ozan Güzelce, Milliyet Gazetesi, Haziran 2013)

ABD ve Fransa örneklerinde olaylar varoşlarda başlamış, toplumun alt gelir grubu olarak tanımlanan, fiziksel nitelikleri son derece kötü evlerde oturan, marjinalleşmiş grupların içerisinde patlak vermiş ve yayılmıştı. Dolayısıyla bu isyanları "varoş" ayaklanması olarak ifade etmek yanlış olacaktır. Ancak Gezi Parkı ise gerçekten bir kamusal alanda ortaya çıkan ve dalga dalga yayılan dolayısıyla "park" isyanı olarak nitelenebilecek çok farklı karakterde bir olaydır. Bu harekete katılan toplulukların içerisinde birçok gelir grubuna giren, farklı eğitim seviyelerinde, hayata ve çevreye bakışları farklı binlerce insan bulunmaktaydı. Bu farklı toplulukların aynı amaç doğrultusunda bir araya gelişleri ise Gezi olaylarını Los Angeles ve Paris ayaklanmalarından ayıran belki de en temel özelliğidir.

DİRENİŞİN KAYNAĞI KAMUSAL ALAN SAVUNMASI

Gezi'de dile getirilen görüşler ve protestoların temel nedenleri sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik ve çevresel olmak üzere birçok temel başlık altında sınıflandırılabilir. Toplumun içerisinde kendisini yalnız hisseden, baskı gördüğünü düşünen, marjinalleştiğine inanan ve devletin şefkatli olduğu düşüncesi yaşadıkları ile temelinden sarsılan, umutsuzluğa ve çaresizliğe düşmüş, ezilmişlik ve dışlanmışlık hissi ile çok farklı psikolojilerde birleşen toplulukların birlikte hareket etmesi belki de o ana kadar çok da güçlü bir şekilde öngörülemiyordu. Tüm bu nedenlerin her biri ayrı ayrı incelemeyi ve üzerinde uzunca araştırmalar yapılmayı hak ediyor. Ama bu kısa yazının odaklanması istenilen nokta ise Gezi olaylarının fiziksel çevre genelinde, kamusal alan özelinde ilişkisinin değerlendirilmesi olacak.

Parklar tüm kentlilerin ve kent kullanıcılarının ortak olarak kullanımına açılmış kamusal alanlardır. Dolayısıyla bu alanların oluşturulması hem kentli kültürünün gelişmesi hem de kentte yaşayanların yaşam alanlarına aidiyet hissedebilmesi için gerekli mekanlardır. Dolayısıyla kent parkları insanların sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal ihtiyaçlarını da karşılayabildikleri belki de bir kent içerisindeki en geniş alanlardır. Bu alanlar, insanların hem kendi çevreleri ile yani arkadaşları, aileleri, akrabaları hem de diğer insanlarla iletişim kurabilecekleri, sosyal etkileşimi sağlayabilecekleri mekanlardır. Tüm bunlara ilaveten, hızla büyüyen ve betonlaşan kentsel alanlar içerisinde yeşile, ağaca, kuşlara, çiçeklere ve hatta böceklerle olan hasret ve ilgi de ancak bu tip alanlarda gerçek anlamda giderilebilmektedir. Böylelikle kent parklarının planlanması, tasarımı ve uygulanması süreçleri ile bu alanların bakımı ve korunması süreçlerinin, bütüncül olarak değerlendirilmesi gereken, sadece kent estetiği anlamında değil kentin ve kentlerde yaşayan toplulukların sürdürülebilirliğinin sağlanması anlamında da çok önemli işlevleri bulunmaktadır.

Ülkemizde meydan planlaması ve tasarımı süreçleri genel olarak sorunlu görülmekte ve bu anlamda Batı'nın kent meydanlarına her zaman bir öykünme yapılmaktadır. Taksim Meydanı da tamamen yayaların kullanımına uygun olmadığı için eleştirilmektedir. Bir başka eleştiri konusu ise Gezi Parkı'nın meydan ile bütünleştirilememesi ve çevrede bulunan cadde ve sokaklar ile diğer mekanların bu bütünlüğü tamamlayıcı özellikte olmamasıdır. Dolayısıyla Taksim Meydanı ile Gezi Parkı'nın bütünselliğini sağlayacak bir yaklaşım kent için önemli bir kazanım olacaktır. Gezi olaylarının temelinde yatan önemli bir sorun alanı ise bu söz konusu bütünleşmeyi sağlayacağı iddiası ile ortaya çıkan ancak hem meydanın kullanımını belirtilen kriterler çerçevesinde değerlendir(e)meyen hem de mevcut parkın neredeyse bütünüyle ortadan kalkmasına yol açabilecek bir düzenleme yapılmasıydı. Bu noktada önemli ölçüde fiziksel çevrenin sorunlarına, kentleşme politikalarına ve hem yerel hem de merkezi otoritenin birtakım keyfi planlama yaklaşımlarına karşı uzun süredir deneyim kazanan, bilinçlenen ve yapılanları çok açık olarak okuyabilen toplulukların sayısının hızla artması Gezi Parkı'nda yaşananlara karşı tepkiyi kısa süre içerisinde ortaya çıkarabilmiştir.

Bu sebeple çevresine karşı duyarlı, kentli kültürünü daha fazla benimsemiş, gelecek nesillerin de kaygı ve kazanımlarını düşünebilen,

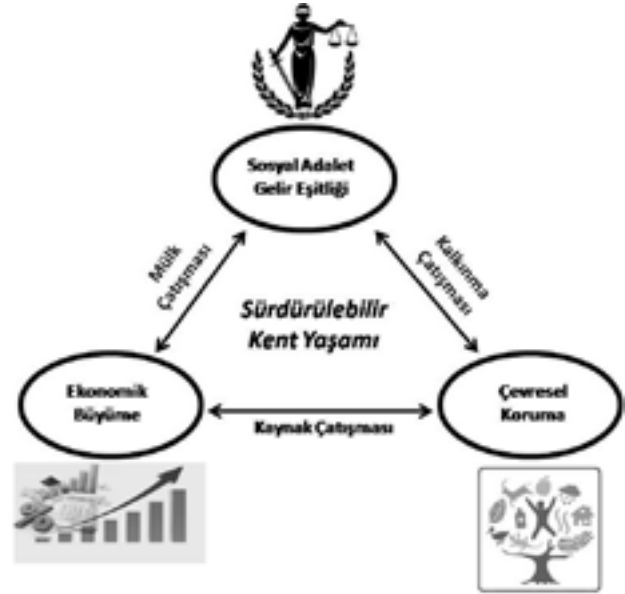
sürdürülebilir bir yaşam için gerekli olan kriterleri özümseme kapasitesi yüksek insanların kent yaşamı içerisinde hızla çoğalmış olması çok farklı bir durum ortaya çıkarmıştır. Elbette Los Angeles ve Paris varoşlarında ortaya çıkan isyan ile belli konularda benzerlikler içeren Park isyanı bahsedilen özellikleri ile de oldukça farklı bir kategoride incelenmeli ve değerlendirilmelidir.

Kent kullanıcılarının özellikle kamusal alanların oluşturulması sürecinde planlama ve tasarım süreçlerine doğrudan katılımının sağlanması gerektiği daha öncede birçok platformda söz konusu edilmiş ve savunulmuştur. Ancak bu konuda toplumun ve özellikle aydın insanların rahatsızlıkları genel olarak görmezden gelinmiştir. Geleneksel "devlet baba" yaklaşımı ile devletin ve dolayısıyla devletin güç ve kaynaklarını kullanan siyasi otoritenin en iyisini bildiği yaklaşımının artık devamlılığının olamayacağı Gezi olayları ile ortaya çıkmıştır. Kapitalist sistemin ve piyasa ekonomisinin rant üzerine kurulu mekan planlama ve tasarım anlayışının önemli ölçüde iflas ettiği de bu olaylar sırasında görülmüştür. Şimdi tartışılması gereken ekonomik büyüme, sosyal adalet ve çevrenin korunması hedefleri arasında kapitalist sistemin bir türlü içerisinden çıkamadığı çatışma ortamında hem siyasetçilerin hem de aydınların nerede duracağıdır (Şekil-1). Toplum bu çatışma üçgeninde aslında duruşunu çok açık olarak ifade etmiş ve yeşil alanların, parkların ve diğer tüm kamusal alanların öncelikle toplum için ve gelecek nesiller için korunması ve geliştirilmesi yönünde tarafını seçmiştir. Topluma ve kentlilere önderlik edecek herkesin bu duruşu doğru okuması ve ona göre bundan sonraki adımlarını planlaması gerekeceği kesinleşmiştir.

20.Yüzyıl'ın başından itibaren dünyayı kasıp kavuran savaşlar ve çatışmalar neticesinde bugün ulaştığımız noktada toplumun isteği daha fazla adalet, daha fazla eşitlik ve çevresine duyarlı, sürdürülebilir bir kent yaşamı için daha fazla katılımıdır. Kentli hakkı, kentsel adalet ve kaynakların eşit, korunabilir kullanımı için bu şartları yerine getirecek yönetici ve yol göstericiler en çok ihtiyaç duyulan şeydir.

DİPNOTLAR

¹ Bu yazı ilk olarak Elektrik Mühendisleri Odası yayını olan Elektrik Mühendisliği Dergisi'nin Ekim (2013, No. 488, syf. 61-64) Sayısında yayınlanmıştır.

Şekil 1. Sürdürülebilir Kent Yaşamı oluşturulması çevresindeki temel çatışma alanları. Yararlanılan kaynak; Scott Campbell. *Green Cities, Growing Cities, Just Cities?: Urban Planning and the Contradictions of Sustainable Development.* Journal of the American Planning Association, Sayı 62: 3, sayfa 296-312, Kasım 2007.

Şekil-1 için yararlanılan web kaynakları:

- <http://blog.thecornellreview.com/category/campus-insiders/>
- <http://www.analitikkakis.com/NewsDetail.aspx?id=33738>
- http://yenice.comu.edu.tr/V1/detay.php?q=52_ORMANCILIK-VE-CEVRE-KORUMA-KONULU-SEM%DDNER-YAPILDI

DİRENİŞİ ÖRGÜTLEYEN BİR DİĞER “AJAN”:İMAJ¹

Seçil Binboğa, Michigan Üniversitesi, Ann Arbor, Mimarlık Bölümü

ÖNSÖZ DENİRSE BUNA

“Direnişin Mekânları” dosyası için yazmakta olduğum bu metinden okuyucunun beklentisi “mimarca bir okuma” ise eğer; baştan uyarmalıyım ki, sizleri hayal kırıklığına uğratacağım. Birincisi, modern sonrası söylemin, tarihi tarihe gömme ve ardından adeta bir metni okur gibi, gömüleni, yani mekânı, nesneyi yahut bedeni okuma girişimlerinin, özellikle de mimarlık disiplinindeki uygulamalarının, yani “mimarca” okuma eyleminin kendinden menkul ya da kendine referanslı sisteminin su götürür bir tartışma mevzu olduğu kanısındayım. Hani şu Venturi’lerin filan okuyup da bitiremediği kentler! Bu post-modern hikâyelere de girecek değilim. Tek derdim, “mekân ve direniş” ilişkisinin yahut “direnişin mekânları”nın öyle salt mimarca ya da “sanat/mimarlık tarihçisi” perspektifiyle okunabileceği kanısında olmadığını kibar bir dille belirtmek ve beklentisi bu yönde olabilecek okuyucuya, okumayı bu noktada sonlandırabileceğini anımsatmak. Lütfen birbirimizi aldatmayalım. Ha unutmadan, bu konuda “sanat” perspektifinden, “sanatçı” ya da “sanatçı” bir okumanın riyakâr yüzüne tokadı patlatan gerçek bir sanatçı üst-okuma arıyorsak da eğer mesela, Ali Artun’un, İstanbul Bienali-Gezi Eylemleri ilişkisine dair yazdığı: “Anne Ben Hıyar mıyım?” adlı

metni şiddetle tavsiye ederim.²

Eğer bu noktada hala devam ediyorsanız okumaya, benimle birlikte yürekten haykırarak başlamanızı dilerim: “her şey politik; her yer Taksim ve her yer direniş!” Ve başlarken, Ethemler’e, Ali İsmail’er’e, Mehmetler’e, Medeniler’e, Hasan Feritler’e, Abdöcanlar’a, ve Ahmetler’e selam olsun! Ethem’in babasının söylediği gibi, onlardan “boşalan özgül ağırlık bir daha o topraklara uğramayacak,”³ ancak inanıyorum ki, onların bedeninden taşan ve etrafa saçılan cesaret ve zarafet, hepimizin yüreğinde ya bir yara ya bir iz ya bir gözyaşı ya bir hınç ya da unutulmaya yüz tutmuş bir soluk olarak kalacak. Ama kalacak.

İş bu “duygu” dolu girizgâhtan da anladığınız üzere, direnişin mekânlarına dair metnimi, “Gezi Parkı İşgali” ile İstanbul’da, Taksim Meydanı bitişinde alev alan “kolektif beden” ve bu bedenin diğer kentlere ve mekânlara nasıl sıçradığına dair günlerdir süre giden tartışmaları harlamak niyetiyle yazıyorum. Farklı gerekçelerle –ODTÜ/100. Yıl “Yol”- halen direnişin göbeğinde ve akışında sürükleniyor/dönüşüyor ve dönüştürüyor olmamız nedeniyle, burada yapacağım okuma ve de varacağım nokta fazla deneysel/deneyimsel ya da duygusal ilerler ve de sizleri “akademik” açıdan

tatmin etmezse eğer, şimdiden affola. Bu noktada belirtmek gerekir ki ne direniş ne de mekân, öyle yerli yerinde, pürüzsüz bir son okumaya fırsat verecek kadar sabit durmakta. Aksine, bedenler ve mekânlar iç içe ve öyle hızlı bir hareket/dönüşüm halinde ki, “bütüncül” bir okuma yapmak mümkün değil; zaten belki gerekli de değil. Bütüncülden ziyade, parçacıdan bütüne bir akış olmadı mı gözlerimiz önünde, Mayıs 2013’ün son günlerinden bugüne dek? Defalarca, farklı öznelerce, farklı mekânlarda-kentlerde tekrarlanmadı mı, tekrarlanmıyor mu “eylemlilik” denen hadise? Öyleyse, mesele bütüncüllüğün ötesinde, çoklukların, parçalı hallerin-zamanların “örgütlülüğü” meselesi.⁴

Gezi Parkı direnişinin –ya da söylene geldiği üzere, “Gezi Direnişi Ruhı” veya “Haziran Direnişi”nin- çoklu/farklı mekan, odak, ve sosyal “ajanlar”⁵ aracılığıyla halen nasıl sürüyor/sürdürülüyor olduğunu deneyliyoruz bu günlerde. Meselenin “ne bir ağaç,” “ne bir yol” ne de “kampüsten kovulan bir Tayyip’in intikamı”na indirgenemeyecek kadar ve bir o kadar da yollar, ağaçlar ve intikamın soğuk yüzüyle süslü/çokça katmanlı politik yapısına hepimiz haiz olduk çok şükür. Yapılmadık hainlik bırakılmadı şu son günlerde; sinsiliğin ise bini bir para.

Şu halde ilk anda aklıma düşenleri dökme-ye kalkışsam; nedir Hatay’ın farklı nedenlerle Reyhanlı’sından Armutlu’suna alev üstü alev aldığı darbelere ya da Ankara Dikmen barikatlarının bitmek bilmez dumanına sebep? Nedir her gece ama her gece Tuzluca’yı sokağa davet eden nefret, ya da nedir Gazi Mahallesi’ne “has” şiddet? Nedir ODTÜ-100. Yıl hattına çekilen “Berlin Duvarı” temalı otoyola hacet? Ya da nedir allah aşkına –inanmasam da aşkına, soruyorum işte lafın gelişi- nedir Roboski’de “kader” diye unutturulmaya bırakılan vahşet ya da nedir Ceylan Önkol’un bedenini “parçe parçe” eden Lice’nin dramı? Hangi birini sayayım bilmem! Nedir Lazkiye’de, Maraş’ta, bambaşka zamanlarda okunan lanet yahut Rojava’da, Dersim’de vuku bulan dehşet? “Direnişin mekânları: prefabrike deprem konutları” diye bir metne tutuşsak ve Van’da deprem üstü açlık grevlerini tetikleyen yoksulluktan, felaketten ya da başbakanın ziyareti sırasında “korkudan” ablukaya alınan depremzede bölgelerinden girip; “doğu”da şiddetten, “kalekol”dan ve yoksulluktan çıksak, varamaz mıyız Gezi’nin ruhuna, ne dersiniz, bambaşka bir yoldan? Lütfen yanlış anlaşılmasın; derdim post-modern oyunlar çevirmek ve her yoldan her yere kısa devre yapmak değil.

Aksine! Siz koyun tüm bu şiddet katmanlarının birbirinden bağımsız olamayan adını. “Mekân” dedik işte, yanına da yapıştırdık “direniş” lafını; nasıl çıkarız işin içinden söyleyin, nedir bu saydığımız mekânların “direniş” ile imtihanı?

Bütün bu sorulara yanıt aramaya ya da her birinin imajını/imajlarını tartışmaya yerim olmayacak bu metinde –çok istesem de-. Ve de eksik sorular var elbet; lütfen büyütün, çoğaltın bir üstteki paragrafı, aklınıza düşenler ama benim unuttuklarımla. Niyetim şu “çokluk” meselesinin perdesini azıcık da olsa aralamak ve de “direnişin mekânları” ile aslında kafamı daha fazla kurcalayan, “direnişin zamanları” ve hatta “çoklu zamanları” arasında kuvvetli bir bağ/ağ olduğunu belirtmek. Tam şu günlerde ODTÜ kapılarında cereyan etmekte olan küçük-hesap iktidarının gece yarısı saldırılarını böylesi bir ağ içerisinde okumak ve Mayıs 2013’den yahut Aralık 2012’den bu yana beliren imajları, yukarıda bahsi geçen olaylar birikiminden bağımsız değerlendirmem gerek.

Fakat söylediğim gibi, tüm bu birikime dair bütüncül bir söz söylemeye ne ömrüm ne de akli melekeleğim yeter. Dolayısıyla küçük bir kesit olarak bu çoklu-hareketli akıştan –kesiti duyunca mimarca bir yaklaşım gelmesin akla- ve bu kesitte “imaj”ı dert edinerek kendime –maalesef mimarca bir “temsiliyet” tartışması da beklemeyin imajı duyar duymaz- bu kısa metni fazlaca da boğmadan, direnişe dair bir “imajlar ön-okuması” önermek niyetindeyim. Ön okuma dememin nedeni, hala bu tür bir metodun yaklaşımını ve dilini tam olarak bulamamış olmamdan mütevellit. Dolayısıyla hali hazırda sürdürmekte olduğum bir çalışmalar/düşünceler sürecinin küçük bir parçasını burada sizinle paylaşmış olacağım. Sığ geldiği anlarda ya da “imajlarla tarih mi yazılırmış canım” diye kızdığınız anlarda çekip gidebilirsiniz. Hakkınızdır. Ama biliniz ki akıl hocalarım, Walter Benjamin, Gilles Deleuze, Ulus Baker ve Dziga Vertov’dur. Aklıma bu şeytani fikirleri sokanlar onlardır; anmadan geçemeyeceğim.

Bu bağlamda, “imaj”ı bir temsiliyet sorunsalı olarak görmekten öte, devrimci bir “ajan” addederek, direnişin bedenlerine ve mekânlarına dair hem yeni bir okuma biçimi önermek, hem de tarih yazım ve yapım sürecinde “kontrol-dışı” bir eylemlilik hali olarak “imajlar üretiminin” gücüne dikkat çekmek isterim. Bu amaçla, “bazı” kopma, kırılma, sıçrama, ya da yön değiştirme anları ve bu anların imajlarına değineceğim metnin kalanında. Bunu yaparken de, tek bir imajdan çıkacağım

yola; bir beden-ımağ, hepimizin belleğine kazınan meşhur "Kırmızılı Kadın". Ve "neden" diye soraçağım. Neden ve nasıl tetikledi bu kırmızı-ımağ bir takım dürtüleri? Neden bu kadar çok kullanıldı ve yeniden üretildi? Ve kendi güçlü temsilinden –yalnızca kendi kendini üreten şiddet anını kastediyorum- başka/öte nelere, hangi bedenlere, hangi olaylara ya da hangi zamanlara işaret etti? Bugün dönüp baktığımızda ya da ondan yola çıktığımızda, hangi katmanları/mekânları ve zamanları okumak mümkün kırmızının derinliklerinde? Bedenin kendisinin direnişin mekânı halini aldığı bu "meşhur" ımağdan şiddete, Taksim'e, meydanın şiddetle imtihanına yahut diğer meydanlara uzanmak mümkün mü?

3 katmanda tartışabiliriz -şimdilik- Kırmızılı Kadın'ın işaret ettiği çoklukları. Birinci katman, olayın kendisini, yani "o an"ı ve onu üreten koşulları gösterecek; ikinci katman, o an'dan sonra beliren ve bence o an'ın yarattığı "his" ya da "ruh"tan bağımsız düşünülemez olaylara dair birkaç ımağa yer verecek. Üçüncü katmansa, o an'dan çokça evvel bir zamana, 1977'ye sıçrayarak, kırmızının ve meydanın o an'la iç içe geçmiş ruhuna rahmet okuyacak.

Anlayacağınız dışarıdan içeri, görülenden zihne doğru bir tefsir yolculuğu yapacağız. Buna materyalist antropologlar TTT diyorlar; açılımı "Thinking through Things," yani "Şeyler Aracılığıyla Düşünmek" anlamına geliyor. Şeyler ya da varlıklar ya da nesnelere nasıl olup da öznelenebilirler yahut kavramsal dünyamızı, o büyük teorilerimizi nasıl şaşkına çevirebilir, sarsabilir ve her daim "yeni"yi üretebilirler diye soruyor özünde bu TTT. Şeyler benim dünyamda ımağlara tekabül ediyor, kamusal mekâna, meydana ya da direnişin mekânı her neresiyse ona –mesela bedeninin kendisi- ve aslında aynı anda onun ımağına denk düşüyor. Dolayısıyla, Benjamin'in Arkadlar Projesi'nde önerdiği biçimiyle, "Thinking in Images" yani, "ımağlarla düşünmek," nasıl mümkün olabilir, ne anlama gelir ve nasıl işler diye soruyorum kendime yeniden.⁶ Kent tarih yazımı sürecinde böylesi bir düşünme biçimi bizi nereye taşıyabilir? İmağın, şeyin temsili değil de ta kendisi olduğu, yani üretilen olmaktan öte üreten pozisyonuna yerleştiği, ama bir yandan da tekrar temsil ile düşerek şeyleştiği-nesnelendiği kırılma anlarıyla meşgulken zihnim, Baker'in o şahane sözleri düşüyor aklıma:

Deleuze'ün yazdığı gibi, bir ımağda gerektiğinden az şey görebiliyorsak bu onu okumayı bilmediğimizdendir. Ne ımağın yoğunlaşmasının ne de seyrelmesinin

hakkını veriyoruz demektir- çünkü ımağlar seyrek veya yoğun ya da yeğin olabilirler, az nesne gösterebilirler, çok nesne gösterebilirler, hatta bazen hiçbir nesneyi göstermeye kalkışabilirler.⁷

Sözü çokça ımağlara bırakıyorum bu noktada.

-1. KATMAN: O AN- "KIRMIZILI KADIN," NAMIDIĞER "LADY IN RED"

"She likes red," said the little girl.

"Red," said Mr. Rabbit. "You can't give her red."

"Something red, maybe," said the little girl.

"Oh, something red," said Mr. Rabbit.⁸

28 Mayıs 2013

ODTÜ kütüphanesinde, tezimin son kısmını yazmakta iken yüzleştim bu ımağla. O gün ve o güne dek İstanbul'da yaşanmakta olan hadiselerin sandığımızdan/alıştığımızdan öte, daha "sıcak" günlere gebe olduğunu hissettim bir anda. Kırmızı bir çocuğa yakın mesafe vuran şiddetle birlikte, çadırı alev alan bir Gezi sabahıydı zihnimde dalgalanan. Kırmızı. Ne hayatımızın akışı ne de tezimin

akışı kaldığı yerden devam etti. Bir kırılma noktası-kırılmalar silsilesi idi o hafta içerisinde yaşananlar, kırmızıyla başlayan. Ve internet imajlarını taradığımda bugün, Kırmızılı Kadın'ı bulmak adına, kırmızının bin bir tonuyla karşılaşmak düşünüyor işte; kırmızı, kan, devrim ve şiddet üzerine, yeniden, yeniden. Kırmızı.

-O AN'A DAİR ÜRETİM SÜREÇLERİ- 1- DAYANIŞMA'DAN DİRENİŞ'E, AN'I ÜRETEBİLİR SÜREÇLER

İktidarın "Çılgın Projeler" vasatlığına yapıştırma bir "Taksim İmajı" ve bu imajın gösterdiği "ucube" kışla-avm-otel yahut yayalar meydanı temalı saçmalıkların ardında ne tür bir neo-liberal büyük dönüşüm ve bu bağlamda kent toprağının talanı olduğunu... Lafı uzatmayacağım gerçekten, bunları biliyorsunuz zaten. Anlatmaya kalkışsam, şimdi dayanmam; Benjamin'in "tarih, şiddetin tarihidir" tezinden ve şiddetin çoklu-zamanları ya da imajları söyleminden hareketle, taa Pangaltı Ermeni Mezarlığı'na kadar iner yahut Halil Paşa'nın kimliğiyle özdeş militer-şiddet, Osmanlı hikâyelerine dalar giderim. Anlayacağınız katmanlı bin bir türlü bir meselemiz var ve fakat ben, o an'a dair imajlarla devam etmek istiyorum tartışmaya.

28 Mayıs 2013- Sırrı Süreyya Önder

2011 den bu yana Taksim Dayanışması aracılığıyla devam eden mücadelenin 2013 Mayıs'ının son anlarında aracısız ve bağımsız bir başkaldırıya dönüştüğüne şahit olduk.⁹ Kırmızılı Kadın'la aynı gün beliren Sırrı Süreyya-ımaji, beden siyasetinin, daha da ötesi bedeni şiddete denk tutmanın habercisiydi sanki. 29-30 Mayıs sabah-namazı-sonrası Gezi Parkı saldırıları ve yanan çadırların uğultusu da aynı günlerde ekranlarımıza yansdı. Ulus Baker ne de doğru okumuştur çağın durumunu, bugünün imajlarına "şiddet-ımaji" teşhisini koyarken.

31 Mayıs 2013, Taksim/1 Haziran 2013, Kızılay

31 Mayıs ve 1 Haziran. Aslında bu günleri, diğer kentlerin ve İstanbul'da diğer bölgelerin uyanışına adanmış isterdim; çünkü kırmızı, tam da bu günlerde sıçramıştı birçok kente. Boğaziçi geçen binler ve ardından Ankara, Hatay, İzmir, Eskişehir, Mersin ve diğerleri. Hatta belki biraz Ankara'dan söz ederdim, Ankaram'dan. 31 Mayıs akşamı, alelacele Kuşlupark'ta bir araya gelen, ardından Bulvarı kapatıp Kuşlu altgeçidinin tepesinde metal korkuluklara vura vura kenti çınlatan öfkeyi

gösterirdim size iştahla. 1 Haziran günü Meydan'ı kuşatan binlerce polisi hizaya sokan Ankara öfkelerini ve Meydan'ın o binler tarafından fütursuzca işgalini. Ateşten, ateşin kırmızısının gecenin derinliklerini nasıl aydınlatığından söz ederdim; romantik bir devrimci edasıyla. Lefebvre'den öğrendiğimiz o "işgal," mekânın ezilenler tarafından zaptı, nasıl da buldu işte şimdi anlamını derdim ve bir daha asla gözümün önünden gitmeyecek Ankara isyanının imajlarını paylaşırdım burada. Ama maalesef. 31 Mayıs, Lobna'nın Taksim Anıtı'nın köküne işlediği kırmızı oldu ilk önce. Lobna Allami. 1 Haziran ise, Ethem'in yığıldığı bir kör nokta; koşarken rastladığım, ilk önce inanamadığım, etrafı taşlar ve çiçeklerle "tanımlanmış" bir avuç kan-kırmızı oldu benim için. O gün oradan geçenler bilirler; o kırmızı bir daha çıkmaz, ne yerden ne de zihinlerden. Ethem Sarısülük.

2-MEDYADAN SOSYAL MEDYAYA: İMAJİ ÜRETEN SÜREÇLER

Şimdi ne oldu da imajla olayı ayırtırdın diye çıkışmayın bana. En başından beri, imaj, olayın, şeyin, an'ın ta kendisi dedim ve hatta "kontrol-dışı" bir eylemlilik hali diye de kutsadım onu. Evet, sözümünden dönmedim. Ancak, bir de insan eli var

ki kamerayı yahut makineyi işleten; her imaj için can alıcı bir önem arz etmese de, özellikle tartışmayı açan kırmızı-imaj nezdinde ona değinmek haksızlık olur.

An'ı Yakala, "Reuters" Faktörü

Kırmızı An'ın devamında yaşananlar da yansıdı Osman Orsal'ın karelerine ve elbet öncesi de vardı. Yakaladığı çoklu an'ların içinden en vurucu olanını seçti ve yansıttı bizlere. Ki vurucuydu gerçekten, inkâr edemeyiz, şiddetin çırılçıplak anlarından birini gösterdi bizlere. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, Kırmızı'nın o gün orada tam o anda polisin hışmına uğramasını belgeleyebilmek; bu tür çarpıcı bir şiddet-imajı yakalamak; yakalayanın perspektifi, pozisyonu –fiziksel konumu- olayla ve an'la içiçeliği yahut profesyonelliğinden bağımsız düşünülemez. Bu meseleyi bir adım daha kurcalamak adına Mısır'a gidelim bir sonraki imajda.

Küresel Bağlamda Kontrol-Dışı İmajlar: "Mavi Sütyenli Kadın," Namıdiğer "Woman in the Blue-Bra"

Kırmızılı Kadın'ı gördüğümde Mavi Sütyenli Kadın'dan ya da "Mavi Sütyen Hareketi"nden

Yaratıcı Bedenler: Nam-ı Diğer “Yenilmezler”

haber dar değildim. Sonradan öğrendim bu imajı.¹⁰ Bir ya da birçok biçimde ilişkili olduğunu düşündüm bu iki imajın. Yine Reuters imzalı, başka bir vurucu an’la karşı karşıyaydım. Ardından, tıpkı bizim Kırmızılı’nın çizgilerle, maketlerle, posterlerle yeniden üretilerek “sembol” yahut “ikon” haline gelmesi gibi, “Mavi Sütyen” hareketinin Mısırlı kadınlar için nasıl bir hayat-memat imajı haline dönüşmüş olduğunu gördüm. 2011 Aralık’ında Tahrir Meydanı’nda sürüklenen bedenin kadından ve mahremden fıskıran mavi-imajı, medyanın yakaladığı “başarılı” bir diğer an olarak kazandı hafızalara. Uluslararası düzlemde “sevildi”, tartışıldı, yeniden üretildi çokça. Medyanın kimine göre pek de dürüst olmayan söylemini, niyetini ve malum başarısını bir kenara bırakırsak; Mısırlı kadınlar için bu imaj, cinsiyetçilik-norm-baskı kokulu şiddet anlarını görünür kılmak adına, Mısır direnişi sürecinde uyarıcı bir “ajan” olarak işledi diyebiliriz.

Sonuç olarak, imaj-üreticilerinin ne tür an’ları yakalamak üzere tetikte bekliyor olduklarını göz ardı etmeden; ancak tetiğin çekilmesi ve imajın servisiyle birlikte –ki servis yöntemleri, özneleri, niyetleri, biçimleri de yeni bir katman tartışmasıdır- kontrolün imajın ve imajı sahiplenen çoklukların eline geçtiğini vurgulayarak; o an’ı üreten süreçlere nokta koyacağım şimdi. Ve o an’dan sonra neler çarptı gözlerimize, birkaç örnek sunacağım.

-2.KATMAN: O AN’DAN SONRASI-BEDEN-MEKÂNLAR

Hangi anlara, hangi beden-mekân kavuşmalarına ve hangi şiddet-imajlara şahit olduk “sonra” ve fakat o an’a imleyen –çeşitli nedenlerle-?

Kırmızılı Olmayan Kadınlar

Kırmızıyı Çoklayan An'lar

Kentler-Kavgalar-Ölümler

İstanbul, Mehmet Ayvalıtaş

Antakya, Abdullah Cömert

Ankara, Ethem Sarısülük

Eskişehir, Ali İsmail Korkmaz

Diyarbakır, Medeni Yıldırım

Antakya, Ahmet Atakan

İstanbul, Hasan Ferit Gedik

Bu katmanda "imaj" yok. Benim için başka sizin için başkadır bu noktada imajlar. Kırmızının derinliklerinde kaybolmak mümkün bu noktada ya da hata yapmak; indirgemek, yanlış anlamak-anlatmak ve yanlış göstermek. Henüz kafam net değil anlayacağınız; henüz barışamadım gidenlerin imajıyla. Çünkü hiçbiri yerini tutmuyor işte bedene has "özgül ağırlığın". İmaj, benim anladığım ve anlatmaya kalkıştığım haliyle; çarpan, kıran, koparan, akışı bozan ve an'ın kendisine, ajanın kendisine denk düşen imaj, burada göstermiyor sanki hiçbir şeyi. Yetmiyor, ikon'a dönüşüyor, ölümün temsili oluyor ya da yasın temsili; hatta temsilin temsili. Nasıl anlatsam, "ölümsüz" adediliyor; ama aslında ölümü bile anlatmıyor. Asla deneyemeyeceğimiz bir an'a denk düşüyor. Zoruma gidiyor. Sonrayı anlatıyor çünkü; ölümün sonrasını, kırılmanın sonrasını. Ama bizim sonramızı anlatıyor işte, gidenlerin değil. Onlar için bir türlü gelmeyen ve gelmeyecek olan bir çıkmazı gösteriyor. Ali İsmail'in her fotoğrafta gülen gözleri her ne kadar "önceye" işaret etse de, olamayan bir sonrayı muştuluyor daha çok. Zoruma gidiyor. Belki de beceremedim; belki de mümkün değil tarihi yaşarken yazmak. Belki de mümkün değil imajlardan zihne akmak, bedene varmak, mekânı okumak, kenti dokumak. Direnişin mekânlarını tüketen bedenler, tükenen bedenler, kavramlarını da tüketiyor bir çırpıda. Kırmızı bitiyor, imaj bitiyor, söz bitiyor bu katmanda. Okuma bitiyor.

-3.KATMAN: O AN'DAN ÇOK ÖNCESİ - KENTLERİ VE KAVGALARI KESİŞTİREN MEKÂN

Ölümlerin tükettiği sözü yeniden ürettiren bir meydan imajı belirdi ya hani 2013'ün isyan günlerinde. Taksim'de, arkada AKM, işgal altında. İşte o.

Bir yandan da Kırmızı'dan yola çıkarak geldiğim bu noktada, 1977'ye sıçramak ve tüm kavgaların, imajların ve kırmızının tonlarının kesiştiği bir başka an'a, bir başka cepheye dönmek istedim. 1 Mayıs'ına 77'nin, 34 canın sonrasını yitirdiği güne. Öncesinde Kırmızı bir Pazar'ı da var bu meydanın 69'a kazınmış; ancak 77'ye dayandı yüreğim bu noktada. Kavgaları, zamanları, bedenleri ve direnişi çoklayan "mekân"ın tekilliğine dönmek istedim bir an. Anımsamak, anımsatmak; imajı imajla konuşurmak ve bugünü düne, dünü bugüne, bedeni mekâna ve imajı an'a kavuşturmak istedim. Kırmızının katmanlarına dair yalnızca birkaç an'ı seçerek giriştiğim bu pek öznel okuma girişimime, yan yana geldiklerinde beni alt üst eden bu iki imajı sunarak ve umarım, sizin zihinlerinizde de bir kırmızı kargaşa yaratarak son vermek istedim.

SONUÇ YERİNE: BUGÜN ODTÜ'DE

Ulus Baker, "Kanaatlerden İmajlara, Duygular Sosyolojisine Doğru" adıyla Türkçe'ye çevrilen tezinde, duygulandıran imajlardan söz eder.¹¹ Analiz yeteneği ve işlerliği oldukça tartışmalı, "kanaatler" üretimine dayalı bir toplum bilim anlayışından ziyade, "görsel-ışitsel bir arşiv" etrafında kendisini yeniden kurması gereken bir "duygular sosyolojisi"dir hedef.¹² Bu bağlamda duygular sosyolojisi, psikanalitiğin ciddi bir eleştirisiyle başlar ve "bilinç dışı"nın "bilinemezliği"ne ("ignoramus" = "bilmiyoruz" der buna Baker) yapılan vurgu ile birlikte, Deleuze ve Guattari'nin çok sert biçimde tartıştığı ve Freud'u alt eden yeni

bir "arzu" tanımından hareketle, "toplumsal-siyasal düzeyde" montajlanabilir bir "bilinç dışı" kavramına varır.¹³ Evet, bilinç dışı yalnızca "bireysel" düzeyde ele alınabilir "mitik" bir alan olmaktan öte, "toplumsal" düzeyde tasarlanabilir bir arzular rejimine işaret eder. İşte tam bu noktada "imaj," arzular rejiminin –ki "arzu" Freud'un indirgediği biçiminden öte çok katmanlı bir yeniden üretim mekanizmasına işaret eder- ve toplumsal bilinç dışının örgütleyicisi konumuna, tıpkı Bruno Latour'un "ajan-nesne"leri gibi, üretilenden ziyade üreten konumuna yerleşir.¹⁴

Baker, duygular sosyolojisi hususunda, Spinoza ve Tarde'a referansla der ki "toplumlar da duygular, hisler ve tutkularla ya zevk alırlar ya da acı çekerler."¹⁵ Bu bağlamda, Durkheim'dan bu yana kodlandığı biçimiyle "toplum," kocaman bir kitle halinde ve bireyden öte, ondan bağımsız hareket eden bir organizma yahut "aşkın" bir çokluk değildir. Aksine, her biri kendine has karmaşık tekilliklerin ürettiği bir ilişkiler ağıdır bahsi geçen. Dolayısıyla en başta söylediğim gibi, bu günlerde yaşadığımız toplumsal hareketliliğe dair "bütüncül" bir okuma yapmak işte tam da bu yüzden oldukça zordur. Yahut Gezi İşgali ile başlayan ve Haziran Direnişi adını alsa da Kasım ayının ilk günlerinde ODTÜ'de devam eden isyanı ve örgütlülüğü, klasik Marksist söylem aracılığıyla hor görmek, "küçük burjuva sosyalistiği" ne indirgemek işte tam da bu nedenle yanlıştır. Ya da, kırmızısı üzerimizden, zihnimizden ve ellerimizden belki de ölene dek çıkmayacak bir süreci estetize etmek, ya da sterilize etmeye girişmek işte tam da bu nedenle içler acısıdır.

Bu gece -27 Ekim 2013- ODTÜ'de ateşe atılan çocuk, 28 Mayıs'tan bu yana dalga dalga İstanbul'dan Ankara'ya, Antakya'ya, İzmir'e, Mersin'e, Eskişehir ve Dersim'e, Diyarbakır'a ve daha nicelerine sıçrayan kırmızının nefesidir. İktidarın olaya "top yekün," topla tüfekle ve binlerce polisle, makineyle müdahale biçimi, asla anlayamayacağı bir örgütlülük biçimiyle, asla anlayamayacağı yeni bir "toplum" olma haliyle karşı karşıya kalışının özetidir. Toplumlar da duygulanırlar, acı çekerler ve zevk alırlar Baker'in dediği gibi. Toplumlar da öfkelenirler ve hatta öfkeden kudurabilirler. Ve iktidarın anlaması gereken bir diğer şey; toplumların öfkesi kolay kolay dinmez. Bugünden yarına sakinlemez; çünkü çoklu bir öfke demetidir kırmızının katmanlarında vuku bulan. Çoklu zamanlara ve imajlara denk düşer. 77'nin İşçi Bayramı'na ve katliamına uzanır; Kürt mücadalesinin omuzlarında yükselir; bölücü-cinsiyetçi

politikaları tam alınandan vurur; katledilen çocuklarımızın, uğurlar ve ceylanlarımızın, erdallarımızın taa gözlerinin içine bakar, Berkin'i şöyle bir dürter "uyan" diye fısıldar; Cemevleri'nin alevini kuşanır; Sivas 93'ün yangın yerinden geçerken F Tip'lerine uğrar ve hatta belki bir demet kırmızıyı da 2000'in "Hayat'a Dönüş" ünden kapar; ve yoluna devam eder. ODTÜ'yü yaratan "arzu"ya ve Denizler'e bir selam çakar ve yoluna devam eder. Dinmez öfkemiz; çırılçıplak ayaklarla yoluna devam eder.

İMAJLAR

İmajlar için, onları indirdiğim website'lerinin link'lerini veriyorum. Fakat birçok imajın ilk kez kullanıldığı ve ait olduğu yer aslında bu link'ler değil. İzini sürmek çok zor. Fakat "anonimleşme" ve kontrol-dışı yeniden üretim, sanırım yukarıdaki tartışmanın merkezine oturuyor. -Bu imajları kimlerin kaydettiği, nasıl ve ilk olarak hangi ortamlarda dağıttığı ciddi bir araştırma meselesi-

1.Katman

28 Mayıs 2013: <http://www.reuters.com/news/pictures/slideshow?articleId=USRTX10BDX#a=1>

28 Mayıs 2013, Sırrı Süreyya Önder:

<http://occupygezipics.tumblr.com>

31 Mayıs 2013, Taksim / 1 Haziran 2013, Kızılay:

<http://occupygezipics.tumblr.com>

An'ı Yakala, "Reuters" Faktörü:

<http://www.reuters.com/news/pictures/slideshow?articleId=USRTX10BDX#a=1>

Küresel Bağlamda Kontrol-Dışı İmajlar, "Blue-Bra," Namıdiğer "Mavi Sütyen":

<http://www.reuters.com/article/2011/12/21/us-egypt-protests-women-idUSTRE7BK1BX20111221>

http://www.northjersey.com/news/opinions/bluebra_010512.html

2.Katman

Yaratıcı Bedenler: Nam-ı Diğer "Yenilmezler"

<http://occupygezipics.tumblr.com>

Kırmızılı Olmayan Kadınlar

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=526439184075880&set=a.316994348353699.86506.100001294102914&type=1&theater>

<http://occupygezipics.tumblr.com>

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=526057077447424&set=a.316994348353699.86506.100001294102914&type=1&theater>

Kırmızıyı Çoklayan An'lar

<http://occupygezipics.tumblr.com>

3.Katman

Kentleri Ve Kavgaları Kesiştiren Mekân

<http://www.pinterest.com/pin/296604325429441544/>

<http://www.sendika.org/wp-content/uploads/2010/04/mystksm-2010-04-30.jpg>

Sonuç Yerine: Bugün Odtü'de

<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=578065285579936&set=a.403423333044133.102739.100001294102914&type=1&theater>

DİPNOTLAR

¹ Uyan Berkin!

² Artun, Ali. Anne Ben Hıyar mıyım?, SkopBülten, 25 Eylül 2013. <http://www.e-skop.com/skopbulten/anne-ben-hiyar-miyim/1510> (Erişim: 27 Ekim 2013)

³ Sarısülük, Muzaffer. Ethem'e Mektup, <http://fraksiyon.org/babasindan-ethem-baktikca-devleti-ve-dini-harabeye-cevirecek-bir-isyani-hatirlatir-bana-mezarin/> (Erişim: 27 Ekim 2013)

⁴ Takip ediniz: "VI. Ulus Baker Buluşması: Çokluğun Direnişi-Direnin Çoğulluğu," 25-27 Ekim 2013, ODTÜ Mimarlık Amfisi. Kaçtıysanız da üzülmeyip Ulus'a kulak verebilirsiniz her daim.

⁵ İngilizce'de "agency," daha çok "özne" yahut "etkin özne," olarak anlayabileceğimiz ancak özne-nesne ikilemine düşmemek adına her ikisine birden atfedebileceğimiz bir rol aslında. Türkçe'ye "ajan" ya da "temsil" diye eksik ve hatalı çevrilebilecek olan bu sözcüğü bilinçli olarak, "ajan" biçiminde tuttum. İktidarın, Gezi Direnişi'ni bir takım gizli, kötü emelli ve yurtdışı kaynaklı ajanlarca örgütlenmiş bir kışkırtma olarak değerlendirme zırvalarına selam olsun. Her yer Taksim, herkes/her şey ajan!

⁶ "Thinking in Images" kavramı, yani Türkçe'ye "İmajlarla Düşünme" diye çevirebileceğimiz bu tartışmaya açık alan, Sigrid Weigel tarafından Walter Benjamin'in felsefi-metodolojik yaklaşımına atfen kullanılmıştır. Bkz. Body-and Image- Space: Re-reading Walter Benjamin, Routledge, 1996, s.19. Bu bağlamda, imajlarla düşünmeye dair detaylı bir tartışmayı, 2013 Temmuz ayında teslim ettiğim yüksek lisans tezimde yapmış olduğumu belirtmem gerekir. Bu tartışma esnasında beni aydınlatan tez danışmanlarım, Prof. Dr. Jale Nejdet Erzen ve Prof. Dr. Güven Arif Sargın'a teşekkürü borç bilirim. Bkz. Binboğa, Seçil. 21. Yüzyıl Kent "İmajı"nın Benjaminci Bir Okuması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara, 2013.

⁷ Baker, Ulus. Beyin Ekran, derleyen Berensel, Ege. Ankara, Birikim Yayınları, 2011, s. 134.

⁸ "O kırmızıyı sever," dedi küçük kız. "Kırmızı," diye yanıtladı bay tavşan, "Ona kırmızıyı veremezsin." "Kırmızı bir şey belki" dedi küçük kız. "Ah, kırmızı bir şey" dedi bay tavşan. (çeviri bana ait) Zolotov, Charlotte. Mr. Rabbit and the Lovely Present. 1962. Bu alıntıyı Webb Keane'in objelerin çoklu anlamlara, hislere, çağrışımlara, duygulara vs. "açık" olduklarına dair yürüttüğü bir tartışma sırasında kullandığını gördüm ve çok sevdim. Çünkü "Kırmızılı Kadın"ı anımsattı bana; hem bağlama hem olaya hem de an'a çok uygun olduğunu düşündüm. Bkz. Keane, Webb. "Signs are not the garb of Meaning: On the Social Analysis of Material Things", Materiality, derleyen Miller, Daniel, Duke University Press, 2005, s. 187.

⁹ Detaylı ve kronolojik bir süreç bilgisi için bkz. <http://taksimdeneleroluyor.com/homepage> (Erişim: 27 Ekim 2013)

¹⁰ "Mavi Sütyenli Kadın" imajından haberdar olmamı sağlayan Doç. Dr. Krisztina Fehervary'ye teşekkürü borç bilirim.

¹¹ Baker, Ulus. Kanaatlerden İmajlara, Duygular Sosyolojisine Doğru, çeviren Abuşoğlu, Hakan, Birikim Yayınları, 2010.

¹² A.g.e.

¹³ A.g.e.

¹⁴ Bkz. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/50-MISSING-MASSSES-GB.pdf> (Erişim: 27 Ekim 2013)

¹⁵ Baker, Ulus. 2010, s.343.

ODTÜ'RLÜNÜN DİRENİŞ KÜLTÜRÜ: BİR KURUMSAL HABİTUS

Reyhan Varlı Gök, Çankırı Karatekin Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Kent mekânının üretim, yeniden üretim ve sermaye birikim süreçlerindeki çevrimde önemli bir rol oynadığı artık çoğumuzca bilinen ve her gün deneyimlenen bir gerçek. Bu nedenle, mekânda ve mekân üzerinde verilen mücadeleler, çoğu kez iktidar mücadelelerinin odağında yer almaktadır. Mekânı denetleyebilmek, bir iktidar mücadelesini gerektirdiği gibi, her iktidar mücadelesinin de mekânı denetlemeye yönelik bir stratejisinin olması başarısının önkoşuludur.¹ Dolayısıyla mekân, toplumsal iktidar mücadelesini görünür kılan en önemli taşıyıcısıdır. O halde, sıklıkla bir mekânda gözlenebilir olan ve gerçekte mekân üzerine verilen toplumsal iktidar mücadelesinde yer alan siyasi eyleyiciler kimlerdir? Tartışmaya bu soruyla başlamaktaki amacım; Pahl'ın "kent yöneticiliği"² yaklaşımındaki gibi eyleyiciye güzelleme yapmak değil elbette, çünkü böylesi bir yaklaşım, küresel düzeyde ürettiği mekânlar aracılığıyla kendini gözümüze sokan küresel kapitalizmi ve onu oluşturan toplumsal yapıları yok saymak anlamına gelecektir.

Kentsel siyasal iktisat kuramcıları arasında, örneğin David Harvey'in yapısalcı-Marksist bir çerçevede kentsel mekânın üretimi ve yeniden üretimindeki rolü açısından eyleyiciye sınırlı bir önem verdiğini görürüz. Harvey'in eyleyici için

ayırdığı bu dar alanda sınıf içi ve sınıflar arası ilişkiler düzeyinde eyleyiciden söz etmek mümkündür. Böylesi bir bakış açısı, kendinde sınıf yerine kendisi için sınıf bilincini öngörmektedir. Zaten Harvey'in sözünü ettiği bilinç oluşum odaklarının—aile, yerel topluluk, devlet, sınıf—son uğrağı sınıf bilincidir.³ Harvey'e göre sınıf ilişkileri, diğer tüm bilinç biçimlenme yerlerini işgal eden ve bunlara hâkim olan bir mantığa sahiptir. Harveyci yaklaşımla, eyleyicinin bilinci böyle bir uğraktan geçmemişse, bir başka deyişle kendisi için sınıf bilinci yok ise kentsel mekânda ve onun üzerine verilen mücadelede yer almasından söz edilemez.

Bir diğer kentsel siyasal iktisat kuramcı Castells'in yapısalcı-Marksist çerçevede yazılmış erken dönem çalışmalarına baktığımızda ise eyleyicilerin tarihsel bir öneme sahip olmadığını görürüz. Sonraki çalışmalarında, kentsel toplumsal değişimde eyleyicinin rolünü vurgulayan Castells, "insanların mekânı kendine mal ettiği[ne] ve yeni değerlerin üretimi ve yeni toplumsal çıkarların ortaya çıkışıyla sürekli meydan okunan bir toplumsal örgütlenmeyi inşa eden toplumsal süreç[lere]"⁴ dikkat çeker. Castells'e göre "mekânsal biçimler, sömürülen sınıftan, bastırılan öznelerden ve hâkimiyet altındaki kadınlardan gelen direnişle damgalanacaktır."⁵

Kentsel eyleyiciler artık yalnızca sınıflar ve sınıf-belirli toplumsal hareketleri değil, farklı çıkarılardan doğan çeşitli grupları ve bastırılmış eyleyicileri de kapsamaktadır.⁶ Harvey tarafından önemi ısrarla vurgulanan sınıf ilişkilerine karşılık Castells, kentsel toplumsal değişimde “toplumsal hareketler”e ayrı bir önem vermektedir. Yapıların önemini göz ardı etmeksizin eyleyici üzerine vurgu yapan Castells’e göre kentsel mekânın yeni anlamı [içeriği] topluma ilişkin dört iktidar odağından bir tarafından üretilecektir: Baskın sınıf, tahakküm altındaki sınıflar, toplumsal hareketler ve kentsel toplumsal hareketler. Bunların arasından “yalnızca kentsel toplumsal hareketler yapısal toplumsal değişimi etkileyen ve kentsel anlamları [içerikleri] dönüştüren kent yönelimli hareketlerdir. Bu hipotezin simetrik karşıtı zorunlu olarak doğru değildir.”⁷

Geçmişten bugüne toplumsal hareketleri incelediği çalışmasında Charles Tilly, bu kendine özgü çatışmacı politika biçiminin, tarihsel bir anlayış içerdiğini ileri sürer.⁸ O’na göre tarih, toplumsal hareketleri diğer politika biçimlerinden ayıran bazı çok önemli özellikleri göstererek bize yardımcı olmaktadır. Tarih aynı zamanda toplumsal hareketin işleyişindeki çok önemli değişimleri de tespit ederek ve dolayısıyla gelecekteki olası değişimleri anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Tilly’ye göre eğer toplumsal hareketler yok olmaya başlamışsa, yok oluşları sıradan insanların kamu politikasına katılmasına yarayan büyük aracın da yok olduğunu bizlere bildirir. Toplumsal hareketlerin yükselişi ve alçalışı, kamusal kanalların açıklığı ve tıkanıklığı aracılığıyla demokratik fırsatların genişlemesine ya da daralmasına işaret eder. Tilly, 1750’den sonra Batı’da geliştiği şekliyle toplumsal hareketlerin, üç temel unsurun çeşitli sonuçlar doğurmuş yenilikçi bir sentezinden oluştuğunu ileri sürer. Bu unsurlar şunlardır: i. Hedef alınan otoritelere karşı ortak hak taleplerinde bulunan, sürgit organize halk girişimi; ii. Çeşitli politik eylemlerin gerçekleşmesi (dernek, birlik kurmak, halk mitingleri düzenlemek, nöbetler, gösteriler, medyaya demeç vermek, afişler, vb. toplumsal hareket repertuarı); iii. MBSB—Makul olma (çocuk-çocuk, genç yaşlı, özürlü katılımı), Birlik (benzer ilanlar, kostümler, birlikte şarkı söylemek), Sayı (sokakları doldurmak), Bağlılık (kötü hava koşullarına ve polis şiddetine rağmen direnmek).

Oldukça zengin olan toplumsal hareketler yazınında, kültürel versiyon olarak adlandırılan “kopuş”⁹ ve siyasal versiyon olarak adlandırılan “sü-reklilik”¹⁰ kuramları bağlamında “eski toplumsal

hareketler” ve “yeni toplumsal hareketler” arasında farklılıklar olduğu tartışılmaktadır.¹¹ Özünde işçi sınıfı hareketlerinden niteliksel olarak farklılaşan yeni toplumsal hareketlere katılan eyleyicilerin çıkarları ya da beklentileri sınıfsal konumlarından değil, kendilerinin belirledikleri siyasal konumlarından gelmektedir. Ancak bu siyasallık sınıf temelli materyalist değerler [ücret, çalışma saatleri, sosyal güvenlik, vb.] yerine kimlik ve yaşam tarzına ilişkin post-materyalist değerlere dayanmaktadır.

“Direnişin mekânları” olarak belirlenen bu dosyanın ana temasını tartışmaya açmadan önce, Türkiye tarihinde ortak hafızamıza kaydolan toplumsal hareketlerin cereyan ettiği mekânları anımsadığımızda Taksim Meydanı ilk akla gelenidir. Toplumsal hareketlerin gerçekleşmesine olanak tanıyan en önemli kamusal mekânlardan biri olan Taksim Meydanı, 1960’lı yıllardan bu güne sıradan halkın katıldığı gösterilerin ve mitinglerin gerçekleştiği bir mekândır. Türkiye tarihinin en önemli direniş mekânlarından biri olan Taksim Meydanı’nın tarihsel ve toplumsal önemi, başlı başına bir tez konusu olacak boyutta bu yazının sınırlarını aşacak büyüklüktedir.

15 Kasım 1956 yılında kurulan Orta Doğu Teknik Üniversitesi de Türkiye tarihinde bir diğer önemli direniş mekânı olarak anımsanır. 26 Nisan 1956 yılında bugünkü yerleşkesinde kurulmasına karar verilen ODTÜ’de ağaçlandırma çalışmaları 1957 yılında başlamıştır. Kemal Kurdaş’ın 22 Kasım 1962’de rektör olmasından bir yıl önce başlattığı girişimleriyle, 45 milyon metrekairelik Orta Doğu Teknik Üniversitesi kampüsü içinde hayata geçirilen ormanlaştırma çalışmaları, her yıl düzenlenen geleneksel ağaç dikme şenliklerine katılan çalışanlar, öğrenciler ve mezunlarla günümüzde de sürmektedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin Ağaçlandırılması Projesi Müdürlüğü’nü 1981 yılına kadar aralıksız sürdüren Prof. Dr. Alaaddin Egemen, bozkırda insan eliyle bir orman yaratan bu proje ile 1995 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülü’ne layık görülmüştür.

Bu çalışma kapsamında ele almak istediğim konu, ne Taksim Meydanı’nda ne de ODTÜ yerleşkesinde gerçekleşen direnişlerin tarihçesi değil, toplumsal hareketlere katılan eyleyicilerin neden bu eylemlere katıldığını tartışmaya açmaktır. Özellikle, son bir yıldır ODTÜ’de başlayan ve ülke genelinde devam eden iktidar karşıtı toplumsal hareketlere katılan sıradan insanların mekanda görünür olan ve özünde mekan üzerine verilen

mücadeleye katılma sürecine ilişkindir. Doğan, kent mekanının iktidar tarafından özel çıkarlar adına işgal edilmesine yönelik tepkilerin Gezi olaylarıyla en üst boyutta gerçekleştiğini ve tekil bir olay olmadığını ileri sürmektedir.¹² Doğan'a göre kentsel dönüşüm projeleriyle kent yoksullarının yaşadığı kent merkezinde kalan parçacıklara, HES'lerle su kaynaklarına, 2B Yasası ile orman ve meralık alanlara, turizmi geliştirmek adına hazine arazilerine, kıyılara, en genel anlamıyla sosyal-kamusal mekanlar ve kaynaklarla, toplumun ortak mallarına el konulması veya özel ellere devredilmesi biçiminde gerçekleşen yağmaya ilişkin oluşan bu farkındalığın ve mücadele birikiminin Gezi olaylarının patlamasındaki rolü unutulmamalıdır. Saraçoğlu ise polis şiddeti karşısındaki öğrenci direnişinin önce kampüs sonra da Türkiye tarafından sahiplenilmesi açısından Aralık 2012'de ODTÜ'de başlayan eylemlerin, Haziran 2013'de Gezi Parkı'nda yeniden başlayıp hemen sonra bütün Türkiye'ye yayılan bir direnişe öncülük yaptığını ileri sürmektedir.¹³ 19 Ekim 2013 günü yapılan gece baskınıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi ekiplerinin, ODTÜ'den geçirilecek otoyol projesi kapsamında, TOMA ve Çevik Kuvvet ekipleri ile birlikte ağaç kesme makinaları, iş makinaları ve dozerlerle ODTÜ arazisine girerek ağaçları sökmelerini protesto etmek isteyen bir grup, sosyal medya üzerinden örgütlenerek ODTÜ'ye yürümek istedi. "Polisin toplanan gruba gaz bombaları ile müdahalede bulunmasının ardından kaçışan grup dağılırken belediye ekipleri görüntü almak isteyen basın mensuplarına tepki gösterdi. Basın mensupları ile belediye çalışanları arasında kısa süreli arbede çıktı. Polis helikopterleri de projektörlerle operasyona havadan destek verdi."¹⁴

Son bir yıldır, ODTÜ-Taksim-diğer iller ve kasabalar-ODTÜ sıralamasıyla birçok mekanda gözlenen direnişleri "yeni toplumsal hareketler" bağlamında değerlendiren Doğan, bireyselliğine düşkün olan eyleyicilerin sokağa maddi-sınıfsal çıkarlarını dillendirmek için değil, tıpkı 1968 hareketi gibi maddi çıkarların ötesine seslenen anti-otoriter, liberter bir tutum sergilediklerini ileri sürmektedir.¹⁵

Devletin kurumsal sürekliliğini ve toplumsal yeniden üretimi sağlama işlevinden dolayı devlet sisteminin bir parçası olan "kent yöneticileri" ve "siyasal partiler" dışında kalan bastırılmış öznelere, nasıl siyasi eyleyicilere dönüştüğünü, yapıya rağmen yapıyı değiştirmeye nasıl zorladıklarını ve asıl önemlisi 'neden' direndiklerini anlamının yöntemini belirlemek gerekir öncelikle. Bunu yapabilmek için yapı-eyleyici ikiliklerine dayanan

toplumbilim kuramlarıyla çıkmaz sokaklarda kaybolmaktansa bu ikiliğin ötesine geçmeyi denemeliyiz. Bütünlüklü bir toplumbilim yapmak için hem eyleyicileri yok sayan mekanik yapısalcılıktan, hem de bireylere ancak "aşırı toplumsallaşmış kültürel sersem" [oversocialized cultural dope] biçiminde ya da homo economicus'un az çok sofistike yeniden doğumu görünümünde altında yer veren erekselci [teleological] bireycilikten kurtulmak gerekir (Bourdieu ve Wacquant, 2003: 20). Bourdieu bu ikilikleri; alan, habitus ve sermaye çeşitleri kavramlarını ortaya atarak bir tür eylem kuramı ortaya atmaktadır [outlining a theory of practice]. Eyleyici ile yapı arasındaki ilişki yerine habitus ile alan ilişkisine bakarak, alan içindeki eyleyicilerin hangi [composition] sermaye biçimlerine [species of capital] ne kadar [volume] ve hangi yörengede [trajectory] sahip olduklarına bakarak alan içindeki konumlarının [position] ve tutumlarının [position taking] oluştuğunu belirtir. Bourdieu, gündelik hayat pratiklerine ve eyleyicinin bu pratiklerde kullandığı algı ve değerlendirmelerine önem vererek "eylemin mantığını" [logic of practice] anlamaya çalışmıştır.

"Herhangi bir düşüncede, bir istekte veya bir durumda ayak diremek, inat etmek, ısrar etmek;"¹⁶ "Bir hakkı elde edebilmek için, toplumsal bir kümenin bir başka toplumsal küme ya da bir kimseye topluca karşı koyması"¹⁷ anlamına gelen direnme eyleminin mantığını anlayabilmek için mekânda direnen direnişçinin eyleminin nedenini eyleyicinin habitusu ile genel iktidar alanı ilişkisine bakarak nasıl anlayabiliriz? Toplumbilim yazınında kanıtsız olarak doğruluğu varsayılan önermelerden biri şudur: eyleyicilerin yaptıklarını yapmalarında bir 'neden' vardır ve söz konusu olan bu nedeni bulmaktır. Bourdieu'ya göre bu 'neden', alan kuramı çerçevesinde kavramsallaştırdığı habitus'tur (2006: 138). Bourdieu, ilk kez, *Le Sens Pratique* (1980) adlı eserinde şahsi bir anlam yükleyerek kullandığı habitus'u insana dönüşmüş bir kural; sonsuz sayıda fikirler, algılar, deneyimler, eylemler üretme kapasitesi olan doğuştan kazanılmış benzer ürünleri üretme yatkınlıkları ya da potansiyelleri sistemi olarak tanımlar.

Bourdieu'cu bir yaklaşımla bir direniş mekanı olan ODTÜ'de ODTÜ'lülerin bireysel direnişinin nedenini direnişçilerin bireysel habitusları ile açıklayabiliriz. Benzer bir yaklaşımla, ODTÜ'nün kurumsal direnişinin nedenini Bourdieu'nun bireylere attığı habitus kavramını kurumlara atfederek ODTÜ'nün 'kurumsal habitus'u' ile açıklayabiliriz. 'Kurumsal habitus' kavramı,

Bourdieu'nun alan kuramı çerçevesinde, kurumun sahip olduğu kolektif sermaye çeşitleri ve kurumun kuruluş aşamasında karşılıklı etkileşimde bulunan kurucu çekirdek akademik kadro, diğer çalışanlar ve öğrencilerin dünya görüşünü yansıtan doxa ile analiz edilebilir.¹⁸

ODTÜ Mezunları Derneği'nin süreli yayını olan ODTÜ'lüler Bülteni Ekim 2013 sayısında "Biz Değilseniz Kim? Şimdi Değilseniz Ne Zaman" başlıklı bir yazı ile üyelerine seslendiği aşağıdaki sözlerle, ODTÜ'nün direniş kültürünü, kurumsal habitus'unu tanımlamaktadır:

ODTÜ'nün kurulduğu günden beri özgür bilimsel düşüncenin savunucusu olarak gösterdiği toplumsal sorunlara duyarlı tavrı, biz ODTÜ mezunlarına toplumda daima farklı bir rol biçmiştir. [...] Üniversitemizin toplumsal alandaki tavizsiz duruşu bireyin "hak ve özgürlüklerine" verdiği değer, "çevreye ve doğaya" karşı duyarlılığı, coğrafi konum olarak Başkent'in akciğeri olan ODTÜ arazisini yaratmış olması toplum içinde daima takdir toplamış ancak sizlerin de tanık olduğunuz çeşitli saldırılara da maruz kalmıştır. [...]¹⁹

Kurumsal habituslar da tıpkı bireysel habituslar gibi kalıcı olmaya yatkın olmakla birlikte değişebilirler ancak kurumların geleceğe yönelik tutumlarını/tavırlarını tayin edecek olan şey kurumun kuruluş aşamasında kurumu oluşturan bireylerin etkileşimiyle kurum habitusu içinde tortusallaşır ve belli bir yörüngeye oturur.²⁰ Kurumsal habitus'unu belirleyen en önemli sermaye çeşidi olan bedenleşmiş kolektif kültürel sermayesi, kurumun kurulduğu günden bugüne o kurumun üyelerinin biriktirdiklerini, kuşaklararası aktarılabilir ortak üretimlerini ve ortak eylemlerini, 'oralıların' yalnızca neler yaptıklarını ve yapabiliyor olduklarını değil gelecekte neler yapabileceklerini de kapsamaktadır.

DİPNOTLAR

¹ Şengül, T. (2009) "Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme" Kentsel Çelişki ve Siyaset, Ankara: İmge Kitabevi, s. 15.

² Pahl, R. (1975) *Whose City*, London: Penguin.

³ Harvey, D. (1985) *Consciousness and Urban Experience*, Baltimore: John Hopkins University Press, p. 252.

⁴ Castells, M. (1983) *City and the Grassroots*, London: Arnold, s. 291.

⁵ a.g.e., s. 4

⁶ Şengül, T. (2009) "Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme" Kentsel Çelişki ve Siyaset,

Ankara: İmge Kitabevi, s. 29.

⁷ Castells, M. (1983) *City and the Grassroots*, London: Arnold, s. 305, aktaran Şengül, T. (2009) "Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme" Kentsel Çelişki ve Siyaset, Ankara: İmge Kitabevi, s. 31.

⁸ Tilly, Charles (2004) *Toplumsal Hareketler 1768-2004*, İstanbul: Babil Yayınları, s. 16-17

⁹ Laclau, E. / Mouffe, C. (1992), *Hegemonya ve Sosyalist Strateji*, (Çev.: A. Kardam / D. Şahiner) İstanbul: Birikim Yayınları

Castells, M. (1996), *The Information Age: Economy, Society And Culture: The Rise Of Network Society*, Oxford: Blackwell.

Touraine, A. (1988), *Return Of The Actor*, University Of Minnesota Press.

Melucci, A. (1995), *Challenging Codes: Collective Action In Information Age*, Cambridge: Cambridge University Press.

¹⁰ Offe, C. (1985), "New Social Movements: Challenging The Boundaries Of Institutional Politics," *Social Research*, 52/4., Savran, G. (1992), "Marksizm Ve 'Yeni Toplumsal Hareketler' Tartışması," *Sınıf Bilinci*, 11: 6-27.

¹¹ Coşkun, Mustafa Kemal (2013) "Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Toplumsal Hareketler" *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61 (1): 67-102

¹² Doğan, A. E. (2013) "Hegemonya Krizine Geri Dönülürken Tarihsel Momentin Gereklere" *Praksis*, Ağustos Özel Sayı: 95-104. S. 98.

¹³ Saraçoğlu, Cenk (2013) "Burası Orası Değil Artık Efendi! Haziran Direnişi ve Yeni Durum" *Praksis*, Ağustos Özel Sayı: 73-77, s. 76.

¹⁴ "ODTÜ'ye bayram gecesi baskını" <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/24940095.asp>

¹⁵ Doğan, A. E. (2013) "Hegemonya Krizine Geri Dönülürken Tarihsel Momentin Gereklere" *Praksis*, Ağustos Özel Sayı: 95-104. S. 97.

¹⁶ Güncel Türkçe Sözlük http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5289ebd31c8775.42806692

¹⁷ Püsküllüoğlu, Ali (1995) *Türkçe Sözlük*, İstanbul: YKY

¹⁸ Varlı-Görk, Reyhan, (2013) "Oyun İçin Oynamak" *Bildiri Sunuşu*, 2. Hasan Ünal Nalbantoğlu Sempozyumu, Ankara-ODTÜ, 27-29 Mart 2013, (Tam Metinler Bildiri Kitabı hazırlık aşamasında)

¹⁹ (2013) "Biz Değilseniz Kim? Şimdi Değilseniz Ne Zaman" *ODTÜ'lüler Bülteni*, sayı, 233.

²⁰ Varlı-Görk, Reyhan, (2013) "Oyun İçin Oynamak" *Bildiri Sunuşu*, 2. Hasan Ünal Nalbantoğlu Sempozyumu, Ankara-ODTÜ, 27-29 Mart 2013, (Tam Metinler Bildiri Kitabı hazırlık aşamasında)